

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS

FORVM

**Publicationes Discipulorum
Iurisprudentiae**

I. évfolyam

SZEGED
2018

Redigunt

TAMÁS ANTAL, ZSUZSANNA JUHÁSZ, KRISZTINA RÚZS MOLNÁR,
ZSOLT SZOMORA, NORBERT NORBERT

Collegium scientiae actorum:

ATTILA BADÓ, MÁRTA DEZSŐ, ZSUZSANNA FEJES, KLÁRA GELLÉN,
ATTILA HARMATHY, JÓZSEF LICHTENSTEIN, BARNA MEZEY,
LÁSZLÓ NÁNÁSI, GÁBOR ROKOLYA, ARNDT SINN, BÉLA SZABÓ,
ISTVÁN SZABÓ, GERHARD THÜR

Redigit:

MÁRIA HOMOKI-NAGY

Nota

FORVM Szeged

Szerkesztőbizottság:

ANTAL TAMÁS, JUHÁSZ ZSUZSANNA, RÚZS MOLNÁR KRISZTINA,
SZOMORA ZSOLT, VARGA NORBERT

A folyóirat tudományos testülete:

BADÓ ATTILA, DEZSŐ MÁRTA, FEJES ZSUZSANNA, GELLÉN KLÁRA,
HARMATHY ATTILA, LICHTENSTEIN JÓZSEF, MEZEY BARNA,
NÁNÁSI LÁSZLÓ, ROKOLYA GÁBOR, SINN ARNDT, SZABÓ BÉLA,
SZABÓ ISTVÁN, THÜR GERHARD

Főszerkesztő:

HOMOKI-NAGY MÁRIA

Műszaki szerkesztő:

Marvanek Judit

A Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar kiadása

Felelős kiadó: BALOGH ELEMÉR dékán

Nyomdai munkálatok:

Innovariant Nyomdaipari Kft. Szeged

Kiadványunk rövidítése:

FORVM Szeged

ISSN 0324-6523 Acta Universitatis Szegediensis

ISSN 2560-2802 Publicationes Discipulorum Iurisprudentiae

TARTALOM

ÁRVA MÁTÉ A szerződésszerűség a digitális egységes piac perspektívájából.....	7
BÁRÓ-FARKAS CSABA LÁSZLÓ – BÁRÓ-FARKAS MARGIT CHIARA A cigányságot érintő jogi szabályozás a 20. század második felében.....	37
FORRÓ TAMÁS Az állami közlekedési infrastruktúra-beruházásokhoz kapcsolódó csereerdősítési eljárások jogintézményi háttere.....	65
HAJDU GÁBOR CETA: a külföldi befektetők carte blanche-ja?.....	89
HAJDU SZABOLCS – SÁDT NÓRA Tipikusan atipikus vagy a köz szerződése?.....	117
KARDOS TÍMEA KATA A titkos információgyűjtés és titkos adatszerzés alapjogi követelményei és gyakorlati problémái, kitekintéssel a leleplezett eszközök kérdéskörére.....	149
KASKOVITS MELINDA Szerzői jog a digitális egységes piacon.....	211
KRUSÓCZKI BENCE A tisztességtelen verseny a Szegedi Királyi Ítéltábla joggyakorlatában.....	245
LABANCSZ ANDREA Az innovatív gyógyszerek szabadalmának gazdaságra gyakorolt hatása.....	271
LICHTENSTEIN ANDRÁS A terhelt emberi jogai és a büntetőeljárás egyes alapelvei.....	305
NAGY ANNA A posztmodern terrorizmus és az Iszlám Állam.....	339
NAGY NIKOLETT Erőszak és szexualitás a börtön falain belül.....	371
NAGY PÉTER A katonai büntetések és a katonai mellékbüntetések alkalmazása, különös tekintettel a szolgálati törvényben levő fenyítésekre.....	405
NÉMETH GYÖRGY ATTILA A vegyes házasságok jogtörténete 1932 és 1844 között, különös tekintettel Csanád vármegyére.....	447
PATAKI BETTINA A gyermek sérelmére elkövetett szexuális erőszak minősítési dilemmái.....	479

SZANISZLÓ RÉKA BRIGITTA Egy fejezet az afrikai vándorlásból.....	515
SZECSKÓ ENIKŐ Az autonómia elv szubindividuais jellegének alapjogi kihívásai.....	541
SZÉL DÁNIEL A posthumus jogvédelem új kérdései.....	567
SZILÁGYI VERONIKA Az információforrás védelme a büntetőeljárásban.....	597
SZÍVÓS KRISTÓF A köszémbányászati jog adományozásának egyes kérdései.....	627
SZÍVÓS KRISTÓF <i>Specialiter autem iniuria dicitur ...</i> Iniuria-tényállások Ulpianus edictum-kommentárában	659
SZTOJÁN KRISZTINA Bűnszövetség és bűnszervezet.....	691
TAPODI PÉTER ÁDÁM A mulasztásról.....	723
TÓTH GÉZA A tettazonosság és a <i>ne bis in idem</i> elv, különös tekintettel a hazai és nemzetközi bíróságok gyakorlatára.....	755

SZIVÓS KRISTÓF*

A kőszénbányászati jog adományozásának egyeb kérdései

I. Bevezetés

Jelen tanulmány témája a magyar bányajog 1854 utáni történetéhez kapcsolódik. A jognak e területe több évszázadon keresztül meghatározó volt Magyarországon a bányászat gazdasági jelentősége miatt. A bányajog különlegességét az is adja, hogy a közjog és a magánjog határán helyezkedik el. A dolgozat témáját azért korlátoztam a szénbányászat vizsgálatára, mert a szén a XIX. századtól kezdve kiemelt fontossággal bírt ipari fejlődésünk szempontjából.

Kutatásomat Budapesten végeztem, a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában (a továbbiakban: MNL OL), azon belül is a Levéltár Lánglilium utcai fiókjában, ahol összesen 53 adományozási eljárást dolgoztam fel. Az adományozás magára a bányászati jogra vonatkozott.

A Lánglilium utcai levéltárban elsősorban a Budapesti M. Kir. Bányakapitányság iratait néztem át 1920 és 1930 között. A kutatási intervallumot az indokolta, hogy a bányászati közigazgatás Trianon utáni változásai következtében a Budapesti M. Kir. Bányakapitányság illetékessége alá olyan területek tartoztak, ahol a szénbányászat volt a legjellemzőbb. Munkámat nagymértékben nehezítette az a körülmény, hogy a bányakapitánysági iratok rendkívül hiányosak. Emiatt csak kevés esetben találtam teljes eljárásokat, leginkább annak egy-egy mozzanata maradt fenn.

A bányakapitánysági iratok között elvétve találhatók szénhaszonbérleti szerződések, amelyek a szénbányászat kapcsán kiemelt fontossággal bírtak. A téma feltárásához szükséges mértékben áttekintettem néhány bányavállalkozás iratait is, hiszen a szerződések legnagyobb része ott található. A bányakapitánysági iratokkal szemben a szerződések kapcsán nem tudtam egy jól behatárolt időintervallumot kitűzni, mivel elszórtan fordultak elő a levéltári anyagok között. Az, hogy a kutatott szerződések nem illeszkednek az 1920 és 1930 közötti intervallumba, nem jelent problémát, hiszen 1861 és 1961 között a magyar bányajog alapjaiban nem változott.

---

* Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar

Másodlagos, szekunder irodalomként elsődlegesen folyóiratokat használtam fel, azon belül is kiemelten a Bányászati és Kohászati Lapok (a továbbiakban: BKL) korabeli számait. Segítséget jelentettek továbbá az egyes döntvénytárak és joggyűjtemények. A szénbányászat ilyen irányú szabályozása magyar és szász specialitás volt. Mivel a kérdésben német nyelvű szakirodalmat nem találtam, ezért a hazai szakirodalomra kellett támaszkodnom. Munkámat leginkább *Szeőke Imre* 1915-ben kiadott *Bányajog* c. monográfiája segítette, amely a korszak bányajogának teljes és közérthető leírását adta. Ide sorolható még a *Sipos Árpád* által 1872-ben írt *Magyar bányajog* c. munka is.

Az első rész a bányajog alapvető dogmatikai kérdéseit és problémáit vázolja fel, amelyek nélkül nem lehetséges a bányakapitánysági joggyakorlat elemzése és értelmezése. A második rész a kőszénbányászati jog adományozását taglalja. Arra keresi a választ, hogy milyen elméleti és gyakorlati problémák merültek fel az adományozással kapcsolatban, továbbá melyek voltak az adományozás feltételei. A szakirodalom a bányajog e részletkérdéseit nem tárgyalta, a felmerült kérdésekre nem adott választ. Emiatt ebben a részben szinte kizárólagosan a levéltári forrásokra és a minisztériumi határozatokra hagyatkoztam. A harmadik rész az adományozás feltételei közül kiemelésre kerül a földtulajdonosi beleegyezés, amely a legfontosabb feltételnek számított. A gyakorlatban kiemelt helyet foglaltak el a szénhaszonbérleti szerződések, ezért különösen nagy figyelmet fordított mind magánjogi, mind bányajogi jellemzőik ismertetésére. A dolgozatban elsősorban a Magyar Általános Kőszénbánya Részvénytársulat (a továbbiakban: MÁK Rt.) által kötött szerződésekkel foglalkoztam.

A szénbányászat a kor bányajogának sarkalatos kérdéskörének számított, ezért a kutatás során az volt a célom, hogy az ehhez kapcsolódó legfontosabb jogi problémákról részletes képet vázoljak fel.

II. A bányajog elméleti alapjai

1. Az 1854 utáni bányajogról általában

1.1. Az általános osztrák bányatörvény

A bányajog forrása a korszakban elsődlegesen a neoabszolutizmus idején elfogadott, az 1854. május 23-án pátenssel életbe léptetett általános osztrák bányatörvény volt (a továbbiakban: bányatörvény, rövidítve: Bt.).

A törvény szerkezetileg 16 fejezetre tagolódott. Ha végignézzük az egyes fejezeteken, csak laza kapcsolat figyelhető meg. Ez alól kivételt jelentenek azok a fejezetek, amelyek a bányatulajdon köré csoportosulnak (bányatulajdon megszerzéséhez, tartalmához és megszűnéséhez kapcsolódó fejezetek), ugyanis e részek szervesen kapcsolódnak egymáshoz.

1.2. A bányaművelési szabadság elve

A bányaművelés szabadsága (vagy másképpen a bányaszabadság) kialakulása szempontjából kiemelendő két jogalkotási aktus, amelyet Szabó Béla a tágabb értelemben vett XVI. század két alaptörvényének nevez a bányászat területén.¹ Az 1492:30. törvénycikk szerint a földbirtokosok, ha valamilyen ásványt találnak a földjükön, „álljon jogukban és szabadságukban az ilyen aknákat és bányákat ásni és mivelni és a jövőben időkben mindenkor mivelteni, ugyszintén azoknak hasznát és jövedelmét huzni”. Az 1523:39. törvénycikk preambuluma pedig akként rendelkezett, hogy „engedje meg a királyi felség, hogy az arany- és ezüst-, valamint a réz és más érczbányákat mindenki szabadon mivelje”. Ez a földbirtokosi bányaszabadság ellentétjeként az általános bányaszabadság elvének kimondása volt.² Azt azonban, hogy ez valójában milyen formában érvényesült, a szokásjog és a gyakorlat határozta meg.³

Rátérve az 1854. évi bányatörvény rendelkezéseire, az ásványokat legegyszerűbben a földtulajdonhoz való viszonyuk alapján csoportosíthatjuk. Eszerint megkülönböztünk kötött és fenntartott ásványokat. Kötöttnek minősült az az ásvány, amely oszta a földtulajdon jogi sorsát, tehát a föld tartozékának tekinthető. Ide olyan nyersanyagok tartoztak, amelyek alacsony értéke vagy gyakorisága nem indokolta a földtulajdonos rendelkezése alóli kivonást.⁴ A kötött ásványokra az volt a jellemző, hogy a bányatörvény nem tartalmazott rájuk külön rendelkezéseket, bányászatukra az általános magánjog szabályait kellett alkalmazni.⁵ Az ásványok másik csoportja a fenntartott ásványok köre, amelyeket viszont kivontak a földtulajdonos rendelkezése alól. A bányatörvény a fenntartott ásványok felsorolása során egy generálklauzulát alkalmazott, vagyis az egyes ásványokat általános ismérvek szerint határozta meg.⁶ A fenntartott ásványok a bányaművelési szabadság tárgyai. Annak eldöntése ezek alapján, hogy egy konkrét ásvány fenntartottnak minősült-e vagy sem, a bányahatóság mérlegelési jogkörébe tartozott.⁷ Ez a törvényi megoldás előnyösnek volt mondható, mivel egy-egy új ásvány fel-

¹ SZABÓ BÉLA: *A bányajog forrásai és szabályozásának tárgya a 16. században*. In: Zsámboki László (szerk.): *Agricola évszázada. Georgius Agricola (1494–1555) születésének 500. évfordulója alkalmából tartott ülészek előadásai*. Miskolci Egyetem, Miskolc, 1994. 69. p.

² SZABÓ 1994, 69. p. A bányaszabadság elvét már a Szász-tükör is kimondta. L. LEDERER, LEO: *Das österreichisches Bergschadenrecht unter Berücksichtigung des deutschen Bergrechtes*. Verlag von Julius Springer, Berlin, 1893. 9. p.

³ TÁRKÁNY SZÜCS ERNŐ: *Jogi népszokások a bányászatban*. BKL Bányászat 1978/4-6. 278. p.

⁴ SZEŐKE IMRE: *Bányajog*. Tisza Testvérek, Budapest, 1915. 7. p.

⁵ A Bt. 2. §-a szerint: „Amennyiben a bányatörvény különös határozatokat nem tartalmaz, a bányászati ügyekre is az általános polgári, büntető, politikai, ipar- és kereskedelmi törvények alkalmazandók.”

⁶ Bt. 3. §.; L. még *Szeőke Imre és Lányi Bertalan* csoportosítását. SZEŐKE 1915, 9. p. és LÁNYI BERTALAN: *A bányajog alapelvei, tekintettel a bányajogi kodifikáció feladataira*. Franklin Társulat, Budapest, 1897. 81–83. pp.

⁷ Ehhez kapcsolódóan I. 18.546/1870. sz. M. Kir. Földművelés-, Ipar- és Kereskedelemügyi Minisztériumi (a továbbiakban: FIKM) határozat, 57.078/1888. sz. FIKM határozat, 11.235/1892. sz. M. Kir. Pénzügyminisztériumi (a továbbiakban: PM) határozat, 16.279/1897. sz. PM határozat, 2805/1902. sz. PM határozat, 97.425/1905. sz. PM határozat, 8175/1913. sz. PM határozat. A dolgozatban hivatkozott minisztériumi határozatok forrása: SZEŐKE IMRE: *Bányajogi döntvénytár. Elvi jelentőségű határozatok, ítéletek és rendeletek bányáügyekben*. Tisza Testvérek, Budapest, 1917. 7–10. és 177–228. pp.; ALLIQUANDER ÖDÖN – BÁN IMRE – TASSONYI ERNŐ: *Magyar bányajog. A bányászatra vonatkozó törvények, rendeletek, döntvények és elvi jelentőségű határozatok teljes gyűjteménye*. Athenaeum, Budapest, 1931. 181–194. pp.

fedezése esetén nem kellett a bányatörvényt módosítani, hanem a bányahatóság eldöntötte, hogy az adott ásvány volt-e olyan fontos gazdaságilag, hogy a fenntartott ásványok közé sorolják.

A bányatörvény végrehajtására külön rendeletet bocsátottak ki az osztrákok, amely kiemelte, hogy a bányahatóságnak döntése során figyelemmel kellett lennie az elhatárolásra. A Vsz. szerint az elhatárolás szempontja a gyakorlati kohászatban való használhatóság volt, vagyis az, hogy egy adott ásvány felhasználható-e ipari termelésre. Az, hogy a tudomány korabeli állása szerint az ásvány nem volt felhasználható ilyen módon, még nem jelentette azt, hogy a későbbiekben sem minősülhetett fenntartottnak.⁸ Például a kőolaj és a földgáz helyzetét a jogalkotó sokáig nem rendezte, mivel nem volt ismert a bennük rejlő gazdasági potenciál, és a technológia sem állt rendelkezésre. Később azonban annyira felértékelődött, hogy a sóbányászattal való analógia alapján⁹ az 1911:VI. törvénycikkben állami monopóliummá nyilvánították.¹⁰

A bányaművelési szabadság vagy bányaszabadság (*Bergbaufreiheit*) a magyar bányajog legfőbb alapelve.¹¹ Az általános bányaszabadság, mint ahogy az korábban felvázolásra került, kimondása az 1523:39. törvénycikkben történt meg. A bányaszabadság a földtulajdon közérdekből való korlátozásán alapult. Az állam ugyanis bizonyos ásványokat (konkretizálva: a fent említett fenntartott ásványokat) kivont a földtulajdonos rendelkezése alól és lehetővé tette mindenki számára azok bányászatát. Ebben az esetben ezek a jogviszonyok a földtulajdon jogi sorsától függetlenül keletkeztek, változtak vagy szűntek meg.¹² Fontos követelménnyé vált a szükségesség elve, amely alapján csak annyiban lehetett korlátozni a földtulajdonos tulajdonjogát, amennyiben az a bányaszabadság megvalósulásához feltétlenül szükséges volt.¹³

A bányaszabadság ellentéte a regalitás elve, amelyet az 1573. évi *I. Miksa*-féle bányarendtartás vallott. A regalitás elve azt jelentette, hogy „a bányák királyi tulajdont képeznek, a bányaművelés joga pedig fenntartott királyi jog, melyet a fejedelem saját közegei által vagy önmaga gyakorol, vagy a melynek gyakorlását a jövedelem bizonyos részének lekötése mellett vagy másnemű bányaadózás fejében másnak átengedi”.¹⁴

A bányatörvény rendelkezéseire pillantva elsősorban úgy tűnhet, hogy az a regalitás elvére épül, mivel a bányaurjog (*Bergregal*) fogalmát használja. Ez alatt „azon fejedelmi jog értetik, melyhez képest bizonyos, természeti telepeken előforduló ásványok a fejedelem kizáró rendelkezése alá tartatnak fenn”.¹⁵ Az állam azonban csak azért alkalmazta a fenntartást, mert ez tette lehetővé ezen ásványok bányászatának megszerzését a törvényben foglalt szabályok megtartásával. Azt is kimondta a bányatörvény, hogy az szerzhetett bányajogosítványt, aki a magánjog szabályai szerint ingatlanszerzési képességgel rendelkezett.¹⁶ Mivel az általános magánjog szabályai szerint a földtulajdon megszerzésének előfeltétele

⁸ A teljes magyarázatot l. a Bt. végrehajtási szabályai (a továbbiakban: Vsz.) I. §-ában.

⁹ A Bt. 4. §-a szerint: „A só tekintetében főnálló államegyeduraság külön törvények által szabályoztatik.”

¹⁰ Az országgyűlés hasonló elvek alapján alkotta meg a káliumsóról szóló 1911:VII. törvénycikket, ugyancsak állami monopóliummá nyilvánítva azt.

¹¹ LÁNYI 1897, 22. p.

¹² LÁNYI 1897, 53. p.

¹³ LÁNYI 1897, 64. p.

¹⁴ LÁNYI 1897, 59. p.

¹⁵ Bt. 3. §.

¹⁶ Bt. 7. §.

a jogképesség – és jogképességgel mindenki rendelkezett,¹⁷ – ezért bányajogosítványt is bárki szerezhetett. Így valósult meg valójában a bányaszabadság elve.¹⁸

Ha a bányaszabadság elve a személy és tárgy tekintetében konkrét alakot öltött, akkor bányajogosítvány keletkezett, ugyanis a bányaszabadság csupán egy lehetőség volt, amely a gyakorlatban meghatározott személy és tárgy esetében érvényesülhetett.¹⁹ A bányajogosítványokat a bányatörvény II. (A kutatás) és III. fejezete (Az adományozás) tartalmazta.

1.3. Az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok

Ferenc József 1860. október 20-án kiadta az Októberi Diplomát, amely visszaállította az 1848 előtti alkotmányt és ennek folytán az 1848 előtti bírósági szervezetet is. Újra felállt a Hétszemélyes Tábla, élén az országbíróval. Az 1848 előtti és az azt követő jogrend összhangba hozása érdekében egy királyi leirat²⁰ hatására összehívták a *gróf Apponyi György* által elnökölt Országbírói Értekezletet (a továbbiakban: OBÉ). A testület 1861. január 23-a és március 4-e között ülésezett, és az általuk megalkotott tervezetet az országgyűlés elé terjesztették.

Az OBÉ által megalkotott tervezet országgyűlési vitája során felmerült a kérdés, hogy mi legyen az a jogszabályi alap, amelyre bányajogunk épüljön. Az 1854. évi bányatörvényt pátenssel léptették hatályba, ami a magyar lakosság ellenérzését váltotta ki. Ebből következik, hogy kézenfekvőnek tűnt a hatályon kívül helyezése (ahogy azt tették többek között az Osztrák Polgári Törvénykönyv esetében is), azonban ebben az esetben gondoskodni kellett volna a helyébe lépő jogszabályról. A Miksa-féle 1573-as bányarendtartás újbóli hatályba léptetését elvetették, mivel már a bányatörvény megalkotását is a bányarendtartás elavultsága indokolta.²¹

A Szemere-féle bányatörvényjavaslat 1844-ben ugyan törvényerőre nem emelkedhetett, az 1861. évi Képviselőházi naplóból világosan kitűnik, hogy mégis alkalmazhatónak tekintették. *Beniczky Lajos* például a Képviselőházban az 1844. évi tervezet hatályba léptetése mellett érvelt, „a mely törvény t.i. 1847-ikig volt érvényben”.²² Az 1844. évi tervezet hatályba léptetését végül elvetették. Ennek a legfőbb indoka abban rejlett, hogy megalkotása „óta a hazának mind birtok, mind személyes és közteherviselési viszonyai oly lényeges változáson mentek keresztül, hogy azon, a hűbéri viszonyok és kiváltságok korszakában készült s ezen eszmékkal szükségkép is átfont magyar bányatör-

¹⁷ BOZÓKY ALAJOS: *A természeti személyek jogi és cselekvési képessége*. In: Fodor Ármin (szerk.): Magyar magánjog. Általános rész, személyjog. Singer és Wolfner, Budapest, 1905. 310. p.

¹⁸ VON GRÄNZENSTEIN, GUSTAV: *Das allgemeine österreichisches Berggesetz vom Mai 23, 1854 und die Verordnungen über die Bergwerksabgaben vom Oktober 4, 1854*. Friedrich Manz, Wien, 1855. 79. p.

¹⁹ LÁNYI 1897, 78–79. pp. SIPOS ÁRPÁD: *Bányajogosítvány*. In: Márkus Dezső (szerk.): Magyar Jogi Lexikon I. kötet. Pallas Rt., Budapest, 1898. 625. p.

²⁰ A leirat szövegét l. MÁRKUS DEZSŐ: *Országbírói értekezlet*. In: Uő. (szerk.): Magyar Jogi Lexikon V. kötet. Pallas Rt., Budapest, 1904. 717. p.

²¹ IZSÓ ISTVÁN: *A magyar bányajog történetének főbb állomásai*. Bányászattörténeti Közlemények 2007/1. 10. p.

²² HAJNIK KÁROLY (szerk.): *Az 1861. év április 2. Pesten összegyűlt országgyűlés képviselőházának naplója. Második kötet*. Landerer és Heckenast, Pest, 1861. 161. p.

vényt, úgy a mint megfogalmazva van, alkalmazni alig volna már lehetséges”.²³ Végül úgy döntöttek, hogy az 1854. évi bányatörvényt módosításokkal érvényében hagyják.

Az OBÉ tervezetét a Képviselőház 1861. június 22-én, a Főrendi Tábla 1861. július 1-jén fogadta el. Az OBÉ határozatainak megvitatásakor „nem lehet arról szó, hogy ezen országbírói értekezletet törvénynyé alkossuk és szentesíttessük, — mert hiszen erre sem mi, sem a tetteges uralkodó még képesítve nincs, — hanem ellenkezőleg arról, hogy miképen kerüljük meg azon sziklát és lavírozzunk úgy, hogy bele nem ütközve mégis célhoz jusunk”.²⁴ Ebből fakadóan az így elfogadott javaslat törvényerővel nem rendelkezhetett, a Curia 1861. július 23-ai ülésén azonban kinyilvánította, hogy „addig, amíg az alkotmányos törvényhozás máskép nem rendelkezik, azonnal mindennemű törvényes eljárásaiban állandó zsinórmértékül követni fogja”.²⁵ A bíróságok emiatt alkalmazták és ez azt jelentette, hogy jogforrási szempontból az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok (a továbbiakban: ITSZ) szokásjognak (azon belül is törvénytől szokásjognak) minősült, mivel a törvényhozás által még nem szabályozott kérdésben jött létre.²⁶ Az ITSZ nyolc részre tagolódott, és a VII. rész a bányaugyekre vonatkozó rendelkezéseket taglalta.

Az 1849. évi olmüzi alkotmány után az osztrák kormányzat Magyarországot öt koronatarományra osztotta: Magyarországra, Erdélyre, Horvát-Szlavónországra, katonai határvidékre, továbbá egy koronatarományként a Temesi Bánság és a Szerb Vajdaság területére.²⁷ Így ez utóbbi három területen az ITSZ nem léphetett hatályba.²⁸ Ezekben a területeken emiatt nemcsak, hogy eredeti szövegével maradt hatályos a bányatörvény, de míg nálunk a magánjogi háttérjogszabályt 1861 után a szokásjog képezte, addig a többi területen az OPTK. Ez a kiegyezés után sem változott meg.²⁹

2. A bányajog rendszerbeli helye, a bányászati közigazgatás jellemzői

2.1. A bányajog rendszerbeli helye

A bányajog a közjog és a magánjog határán helyezkedett el. Ezt tükrözi vissza az 1854. évi bányatörvény felépítése is, hiszen a bányatulajdonos helyzetéről rendelkező szabályok (így például a bányaszolgálat, a bányatulajdonos jogai és kötelezettségei) magánjogi jellegűek. A kódexnek a magánjoghoz szorosan kötődő jellegéről árulkodik az a tény is, hogy *Szladits Károly* a bányatörvényt rendszertanilag a telekkönyv, tovább-

²³ RÁTH GYÖRGY: *Az Országbírói Értekezlet a törvénykezés tárgyában*. Landerer és Heckenast, Pest, 1861. 137. p.

²⁴ HAJNIK 1861, 162. p.

²⁵ KOLOSVÁRY BÁLINT: *A magyar magánjog tankönyve. II. kötet*. Grill Kiadó, Budapest, 1911. 111. p.

²⁶ MOLNÁR KÁLMÁN: *Magyar közjog*. Budapest, 1929. 35. p.

²⁷ CSIZMADIA ANDOR: *A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. századtól a tanácsrendszer létrejöttéig*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976. 88. p. Az egyes koronatarományok helyzetéről l. többek között NAGY ERNŐ: *Magyarország közjoga (államjog)*. Athenaeum, Budapest, 1905. 45–52. pp.; FALUHELYI FERENC: *Magyarország közjoga. I. kötet*. Karl, Pécs, 1926. 47–62. pp.

²⁸ A 18912/1890. sz. PM határozat szerint az ún. kapcsolt részekben (Partium) az ITSZ rendelkezései érvényesek voltak.

²⁹ A bányajog dualizmuskori kodifikációtörténetéhez l. többek között SZEŐKE 1915, 42–46. pp.; BALKAY BÉLA: *Bányatörvényünk reformálásának első kísérletei*. BKL 1904/19. 462–469. pp.

bá a csőd- és váltótörvény mellett a magánjogi melléktörvények közé sorolta.³⁰ A bányajog rendszerbeli helyének meghatározását az is bonyolította, hogy a bányatörvény által szabályozott bányatárspénztárak³¹ (a később kialakult más társadalombiztosítási pénztárakhoz hasonlóan) magánjogi testületek voltak, mégis köztartozások módjára hajthatták be az elmaradásokat és így bizonyos szempontból úgy működtek, mint egy közigazgatási hatóság.³²

A bányatulajdonost illető jogok és a bányabíráskodás ITSZ-beli szabályai kivételével azonban a bányajog teljes egészében a közjoghoz,³³ azon belül is a közigazgatási joghoz tartozott,³⁴ mivel a bányászati jog megszerzése csak az erre feljogosított hatóság engedélyével, meghatározott eljárási rendben volt lehetséges.³⁵ A korszak szokásainak megfelelően a bányatörvényben nyert szabályozást az anyagi és az eljárási bányajog is, általános közigazgatási eljárási kódexet ebben a korban nem találhatunk.³⁶ A bányajog jellegzetességnek számító adományozási eljárás a későbbiekben kerül kifejtésre.

2.2. A bányászati közigazgatás szervezete

A bányászati közigazgatás kialakításának első lépését az *I. Miksa* által 1573-ban bevezetett bányarendtartás tette meg. Felállította ugyanis a főkamaraaragróf intézményét, aki a király hatalmát testesítette meg az alsó-magyarországi bányavárosokban. Közvetlenül a királytól kapta a kinevezését, hatalma kiterjedt a később kialakult bányavidékek területére is. Státuszában változás csak Mária Terézia uralkodása idején következett be, amikor testületi szervvé alakították át a tisztséget.³⁷

A bányászati közigazgatás külön dolgozat témájául is szolgálhatna, ezért az alábbiakban csak a Trianon után átalakult szervezet kerül röviden bemutatásra. Elsőfokon a m. kir. bányakapitányságok jártak el. A világháború után csak a budapesti maradt Magyarország területén, emiatt 113.066/1922. sz. PM rendelet további három bányakapitányság felállításáról rendelkezett (Miskolc, Pécs és Salgótarján). A bányakapitányság élén a bányakapitány állt, aki alá bányahatósági főtanácsosok, bányabiztosok és a szűk-

³⁰ SZLADITS KÁROLY: A magyar magánjog fejlődésmenete. In: Uő (szerk.): Magyar magánjog I. kötet. Általános rész, személyi jog. Grill Kiadó, Budapest, 1941. 79. pp.

³¹ A bányamunkások biztosítási rendszere, amelyet az 1854. évi bányatörvény kodifikált. Azzal, hogy egyrészt kötelezővé tette a létesítést, másrészt pedig a munkások számára a belépést, megteremtette a társadalombiztosítási jog kialakulásának alapját. L. bővebben IZSÓ ISTVÁN – IZSÓ LUCA: *A bányatárspénztárak működésének bányajogi alapjai és felügyelete Magyarországon*. In: Ungváry György – Varga József (szerk.): *A magyar bányaegészségügy története*. Argumentum, Budapest, 2007. 128. p.

³² SZLADITS KÁROLY: *Magánjogi szervezetek a közigazgatásban*. In: Mártonffy Károly (szerk.): *Fejezetek a közjog és közigazgatási jog köréből Némethy Károly születésének 70. évfordulójára és a „Magyar Közigazgatás” félévszázados fennállása alkalmából*. Pallas Rt., Budapest, 1932. 88. p.

³³ A közjog szűkebb értelemben csak az alkotmányjogot jelentette, tágabb értelemben és tudományos, elméleti használatban azonban magában foglalta a közigazgatási jogot is. TROMCSÁNYI MÓRIC: *Magyarország közjoga*. Magyar Királyi Egyetemi Nyomda, Budapest, 1940. 52. p.

³⁴ KMETY KÁROLY: *A magyar közigazgatási és pénzügyi jog kézikönyve. I. kötet*. Grill Kiadó, Budapest, 1911. 630. p.

³⁵ KMETY KÁROLY: *A magyar közigazgatási jog kézikönyve*. Politzer, Budapest, 1905. 550. p.

³⁶ LADIK GUSZTÁV: *Közigazgatásunk fejlődése 1867 óta*. Fővárosi Könyvkiadó Rt., Budapest, 1932. 69. p.

³⁷ A témáról l. bővebben: GEDEON MAGDOLNA: *A főkamaraaragrófi hivatal Mária Terézia korában*. Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica, Tomus XXX. (2012) Fasc. 1. 53–65. pp.

séges hivatali apparátus volt rendelve.³⁸ A kőszénbányászat szempontjából érdekes, hogy Komlón külön kőszénbányahivatal működött, amelynek feladata az állami tulajdonú bányák igazgatása volt.³⁹

A bányakapitányság döntései ellen egyetlen jogorvoslat állt rendelkezésre, a felfolyamodás, amelyet a M. Kir. Pénzügyminisztériumhoz mint legfőbb bányahatósághoz lehetett benyújtani.⁴⁰ A bányászati közigazgatás súlyos hibája, hogy a jogorvoslati rendszer zárt volt, mivel hiányzott a bírósági felülvizsgálat lehetősége. A M. Kir. Közigazgatási Bíróságról szóló 1896:XXVI. törvénycikk ugyanis a hatásköri szabályok között nem tett említést a bányáügyekről.

3. A szénbányászat jogi szabályozása

A szén egy olyan ásvány, amely növényi maradványokból jött létre. Keletkezése úgy történt, hogy az elhalt növény a földfelszín alá került, ahol hosszú idő alatt nagy nyomás érte. Minél több idő telt el, annál inkább elszenesedett a maradvány és annál sötétebb lett.⁴¹ A szén értékének legfontosabb mérője a széntartalma volt, ami a színe alapján megállapítható. Ez alapján az ásványszén két fajtája a *barnaszén* és a *kőszén* (feketeszen).⁴² Közismert volt továbbá a *lignit* is, a barnaszén olyan fajtája, amely fiatal kora miatt még erősen fás szerkezetű.⁴³

A szén „nemcsak a gyárak, ipar, közlekedés és kereskedés fölemelkedésének föltétele, de ezáltal alapja azon nemzeti nagyságnak is, melyet az újabb kor oly országok fölemelkedésében szemlél, hol a kőszénnek a vassal együtt való fölhasználása jelentékeny fokón áll”.⁴⁴ Ebből következett, hogy gazdasági jelentőségére tekintettel bányászata és felhasználása jogi szabályozást igényelt.⁴⁵

3.1. A szénbányászatra vonatkozó szabályok az 1854. évi bányatörvényben

A bányatörvény mindennemű kő- és barnaszénre a fenntartott ásványok közé sorolt,⁴⁶ és ezzel a szén tekintetében is érvényesült a bányaszabadság elve. A legtöbb és

³⁸ MEZNERICS IVÁN – TORDAY LAJOS: *A magyar közigazgatás szervei 1867–1937*. Magyar Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest, 1937. 166. p.

³⁹ MEZNERICS – TORDAY 1937, 169. p.

⁴⁰ Korábban a FIKM alá tartozott a bányászat, a pénzügyminisztériumhoz az 1727/1889. sz. miniszterelnöki rendelettel kerültek az ügyek.

⁴¹ FINKEY JÓZSEF: A barnaszének racionális felhasználása. BKL 1922/10–12. sz. 142. p.

⁴² FINKEY 1922, 143. p. Ki kell emelni, hogy az „ásványszén” és „kőszén” kifejezéseket szinonimaként használták, így ha egymás mellett állt a kettő, akkor a kőszén a feketeszénre jelölte, azonban ha a „kőszén” egymagában állt, akkor az összes szénfajtát értették alatta.

⁴³ FINKEY 1922, 143. p.

⁴⁴ RÁTH 1861, 140. p.

⁴⁵ A Habsburgok gazdaságpolitikájában központi helyet foglalt el a bányászat, az udvar gyakran minden eszközt bevetett annak érdekében, hogy az ebből származó bevételeit növelje (így jelent meg pl. a bányamunkára ítélt mint büntetés). GEDEON MAGDOLNA: *A bányamunkára ítélt szabályai Magyarországon a XVIII. század elején*. In: Máthé Gábor – Révész T. Mihály – Gosztonyi Gergely (szerk.): *Jogtörténeti parega. Ünnepi tanulmányok Mezey Barna 60. születésnapja tiszteletére*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2013. 110. p.

⁴⁶ Bt. 3. §.

legjelentősebb szabályt a törvény végén, két szakaszban, az átmeneti rendelkezések között találjuk.

E szerint a földtulajdonosok, illetve jogutódaik 1854. november 1-től (a bányatörvény hatálybalépésétől) számított öt éven belül az ásványszénbányászatból mindenkit kizárhattak, vagy azt maguk üzhették. Ugyanezen ötévi kedvezmény megillette azokat is, akik a törvény hatályba lépte előtt külszíni tulajdon nélkül ásványszéntelepet szereztek, amit azonban a bányahatóságnál egy év alatt igazolni voltak kötelesek.⁴⁷ Ez lényegében egy moratóriumot jelentett, amelyre szükség volt, hiszen korábban a szén a föld tartozékának minősült, így lehetőséget biztosítottak a földtulajdonosnak az új jogrendre való átállásra.

Az 1857. március 19-én kiadott császári rendelet ezt úgy pontosította, hogy ez a jog csak a volt földesurakat illette meg.⁴⁸ A földtulajdonos adomány kérése nélkül élhetett a mások kizárásának jogával. Ha azonban a szénbányászat jogát magának jövőre is biztosítani kívánta, köteles volt a moratórium letelte előtt adományt kérni.⁴⁹

3.2. Az ITSZ kőszénbányászati jogra vonatkozó rendelkezései

Az 1854. évi bányatörvényt pátenssel léptették életbe, és az kimondta az ásványszén elvonását a földtulajdonos rendelkezése alól. Az OBÉ bányügyi albizottmányában ezért a kőszénnel kapcsolatban az a kérdés merült fel, hogy „Lehet-e a tulajdoni jognak országgyűlés mellőzésével ezen megszorítását az alkotmánnyal összeegyeztetni?”⁵⁰

Kétségtelen, hogy az országgyűlési vita során is a legkényesebb kérdést a kőszénkérdés jelentette. A szén ugyanis 1848-ig a föld tartozékának minősült, a bányatörvény azonban már mint fenntartott ásvány nevesítette. Ez a rendelkezés nyilvánvalóan sértette a földtulajdonosok érdekeit, mivel elapadtak a szénbányászatból származó bevételeik. *Bezinczky Lajos* azzal érvelt a bányatörvény ellen, hogy annak rendelkezései ellehetetlenítik a kisebb üzleteket és túlzott mértékben megerősíti a nagyobb vállalatokat.⁵¹ Hasonló véleményen volt *Balássy Antal* is.⁵² Az OBÉ bányügyi albizottmánya a javaslat indokolásában egy gazdasági érvet is felhozott. Felhívták ugyanis a figyelmet arra, ha a kőszén visszahelyezik a földtulajdonos rendelkezése alá, akkor vállalják, hogy ebben az esetben annak a veszélynek legyen kitéve, hogy „okszerű bányaművelés híjában az állam azon megbecsülhetetlen kincse vagy elpazaroltassék, vagy pedig a nemzeti föl-emelkedésnek ezen kulcsa oly kezekben maradjon, kik azt maguk használni értelmi vagy anyagi tőke hiányában nem képesek”.⁵³

A VII. rész I. fejezete tartalmazza a kőszénbányászatra vonatkozó szabályokat. Az ITSZ visszatért a bányatörvény átmeneti rendelkezései közé illesztett moratóriumhoz (és ezzel az 1848 előtti rendszerhez), vagyis a kőszén a földbirtokos rendelkezési joga

⁴⁷ Bt. 284. §.

⁴⁸ Az 1857. március 19-én kiadott császári pátens 2. és 3. §-a alapján.

⁴⁹ Bt. 285. §.

⁵⁰ RÁTH 1861, 140. p.

⁵¹ „Fővonása az, hogy a kisebb üzletek megszüntetésére dolgozván, mindent magához vonjon, hogy csak nagyobb üzletek létezhesenek és hogy a capitalisatio más kezekbe menjen át.” HAJNIK 1861, 161. p.

⁵² „Végtelenül veszt a birtokosság a kőszénre nézve és a kárszenvedés tovább is megmarad, sőt szaporodni fog.” HAJNIK 1861, 177. p.

⁵³ RÁTH 1861, 141. p.

alá helyezte vissza. A szén így kötött ásvány lett, azonban az ITSZ lehetőséget adott a szénbányászat jogának elnyerésére azoknak is, akik nem tulajdonosai az adott ingatlanoknak. Ez a következő elméleti problémát vetette fel.

Mivel az ITSZ hatályában fenntartotta a bányatörvényt, ezért a bányajogosítványok megszerzése is a bányatörvény alapján történt. Ezt azonban elméletileg nem lehetett volna a kőszénre alkalmazni, mivel a bányatörvény adományozásra vonatkozó szabályai csak a fenntartott ásványokra vonatkoztak.⁵⁴ Az OBÉ bányügyi albizottmánya „a kőszénmívelésre nézve a tényleg fennálló bányatörvény rendelkezését továbbra is alkalmaztatni javasolja”.⁵⁵

Rendkívüli jelentőségű előírása az ITSZ-nek, hogy „a jövő törvényes rendelkezéséig is nyerhetők a kőszénre nézve bányajogosítványok, mihamarabb az illető föld tulajdonosának beleegyezése igazolatik”.⁵⁶ A földtulajdonosi beleegyezésről előjáróban mindösszesen annyit, hogy a földtulajdonosi beleegyezés mindenféle bányajogosítvány megszerzéséhez szükséges volt. Ez azt eredményezte, hogy a szénnek már a kutatásához is beleegyezés kellett. Mindazonáltal a kutatási engedélyben sosem volt feltüntetve, hogy milyen ásványra vonatkozik a kutatás,⁵⁷ hiszen a kutató előre nem tudhatta, hogy talál-e bármilyen ásványt a föld mélyén és ha igen, akkor milyen.

A fentiekben bemutattam az a jogi környezet, amely alapvetően meghatározta az ásványszén bányászatának jogát. Az ITSZ következtében a szén a kötött és a fenntartott ásványok között átmenetet képezett, ugyanis bár a földtulajdonos rendelkezése alatt állt, bányászatára mégis a bányatörvényt kellett alkalmazni. Egy 1910-ben hozott pénzügyminisztériumi határozat szerint az ITSZ „minősített fenntartott ásványnya teszi a kőszén, oly fenntartott ásványnya, melynek kutatásához és bányászásához (adományozásához), mint lényeges pozitív kellék a telektulajdonos beleegyezése is mindenkor megkívántatik”.⁵⁸

III. A kőszénbányászati jog adományozásának egyes kérdései

1. A bányatulajdon és a kőszénbányászati jog viszonya

Az előző részben esett szó arról, hogy az egyes konkrét esetekben a bányaszabadság bányajogosítványok formájában öltött testet.⁵⁹ A bányajogosítványok legfontosabb formája a bányatulajdon, amely az adományozással valamely bányavagyon fölött szerzett tel-

⁵⁴ A Bt. 40. §-a szerint „Aki a bányahatóság által, a valamely meghatározott kerületen belül előforduló *főntartott ásványokra* tulajdonjogot [...] meg kívánja szerezni” *Osváth Imre* helyesen állapítja meg ezt a problémát, azonban nincs tekintettel az 1862. évi 13.622. sz. udvari rendeletre. L. bővebben OSVÁTH IMRE: *Kőszénfeltárási bányatelekadományozás*. BKL 1907/5. 296. p.

⁵⁵ RÁTH 1861, 142. p.

⁵⁶ ITSZ VII. rész 1. § e) pont.

⁵⁷ SZEÓKE 1915, 50. p.

⁵⁸ 17.216/1910. sz. PM határozat.

⁵⁹ Bányajogosítványok: 1. kutatás, amely lehet általános kutatási engedély vagy zártkutatmányi jog; 2. bányatulajdon, amely szólhat bányamértékre, határközökre vagy külmértékre, illetve; 3. bányászati engedélyek.

jes és kizárólagos jogi uralmat jelentette.⁶⁰ A bányatörvény szerint a külmérték⁶¹ kivételével az egyes adományozott bányajogosítványok ingatlantulajdont képeztek.⁶² Ez a rendelkezés azonban egy fikció, mivel a bányatulajdonos nem a bányajogosítvány alapjául szolgáló ingatlan tulajdonjogát szerezte meg, hanem csak az ezen területen található fenntartott ásványokat, továbbá azon fenn nem tartott ásványokat, amely a bányauzem céljaira szükségesek.⁶³

A magánjog szabályai szerint az ingatlantulajdon terjedelme kiterjed mindenre, amely a dologgal olyan kapcsolatban állt, hogy annak jogilag és gazdaságilag vett egységébe beletartozónak tekintendő, így többek között a kőszénre is.⁶⁴ Felmerült a kérdés, hogy a szénnek, amely az ITSZ szerint a földtulajdon tartozékát képezte, adományozás útján meg lehetett-e szerezni a tulajdonjogát, azaz elválhatott-e a tartozék tulajdonjoga a földolagtól, ebben az esetben a föld tulajdonától?

A pénzügyminisztérium 1910-ben megállapította, hogy ugyan az ITSZ erre vonatkozó szakasza bizonyos mértékben valóban lerontotta az 1854. évi bányatörvény 123. §-ában⁶⁵ foglalt rendelkezéseket, de ezt leszámítva a kőszénbányatulajdon is a bányatörvénynek megfelelő teljes tulajdont képezett.⁶⁶ Ezzel szemben volt olyan szakirodalmi álláspont, amely szerint a felkérő (vagyis az a személy, aki adományt kér) nem bányatulajdont szerez a kőszénre nézve, hanem csak az üzem működtetéséhez szükséges jogokat („szénkihasználás joga”).⁶⁷ A Mátravidéki Szénbányák Rt. 1923-ban „Vilmos” védnév alatt barnaszénbányászati jog adományozását kérte a bányakapitányságtól. Az eljárás során tartott bányajárási tárgyalás jegyzőkönyve a fenti pénzügyminisztériumi álláspontot támasztja alá: „Megállapított az, és pedig a Bányakapitánysághoz bemutatott eredeti szénjogi szerződés hiteles másolatából, hogy adományt kérő vállalat által az ásványszénhez való tulajdonjog a felkért bányatelek és két határköz által fedett egész területre nézve a földtulajdonosoktól megszerzett és e tény a jegyzőkönyvhöz becsatolt hitelesített telekkönyvi kivonatokkal is igazoltatott.”⁶⁸

⁶⁰ SZEŐKE IMRE: *Bányászati szótár*. Bagó Márton és Fia, Budapest, 1903. 23. p.

⁶¹ A külmérték lényege az volt, hogy azokra az ásványokra adományozták, amelyek a legfiatalabb természeti képződményekben találhatók.

⁶² Bt. 109. §.

⁶³ SZEŐKE 1915, 194–195. pp. Bányauzem alatt lényegében azt az infrastruktúrát kellett érteni, amely a bányászati tevékenység végzéséhez szükséges volt. Így például ha a bányavállalkozó alumíniumra bányatulajdont szerzett, és a bányászat közben vizet talált, akkor arra nézve is megszerezte a tulajdont, mivel a gépek működtetéséhez elengedhetetlen volt a víz.

⁶⁴ KOLOSVÁRY BÁLINT: *A tulajdonjog*. In: Szladits Károly (szerk.): *Magyar magánjog V. kötet*. Dologi jog. Grill Kiadó, Budapest, 1942. 211. p.

⁶⁵ A Bt. 123. §-a azt mondta ki, hogy a bányatulajdon nemcsak arra az ásványra terjedt ki, amelynek feltárására az adománykérő az adományozást kapta, hanem bármilyen fenntartott ásványra, amelyek a neki adományozott bányatelken belül előfordultak.

⁶⁶ 17.216/1910. sz. PM határozat.

⁶⁷ MEDZNY JÁNOS: *Adományozás ásványszénre*. BKL 1907/7. 442. p.

⁶⁸ MNL OL Z 216/1354/923.

2. A kőszénbányászati jog adományozásának jellemzői

2.1. A bányajárási tárgyalás előkészítése

A köszén az ITSZ nyomán a földtulajdon tartozékának minősült ugyan, bányászatára mégis a bányatörvény rendelkezéseit kellett alkalmazni. Ez azt jelentette, hogy ugyanúgy adományozással lehetett megszerezni a jogot, mint a fenntartott ásványok esetében. Az adományozást értelmezhetjük szűkebb értelemben és tágabb értelemben. Szűkebb értelemben az adományozás a bányahatóság azon cselekménye volt, amely által a bányaszabadság alapján meghatározott személyt bányatulajdonban részesítette.⁶⁹ Ezzel szemben tágabb értelemben az egész eljárást jelölte, amely során a kérelmező bányatulajdont szerzett.⁷⁰ Itt lényegében egy engedélyezési eljárásról volt szó, mivel a törvényi feltételek fennállása esetén a bányakapitányságnak meg kellett adnia az adományt. A kőszénbányászati jog adományozása azonban néhány lényeges jellemző miatt azonban egyedi rendben zajlott, amely miatt érdemes az egész eljárásról végigtekintnünk.

Miután a bányavállalkozó adományozható ásványt talált, adományt kérhetett a bányahatóságtól. Az, hogy tudatos kutatási tevékenységgel vagy a véletlen folytán talált rá az ásványra a kérelmező, az adományozás szempontjából közömbös.⁷¹

Az eljárás legfontosabb szakasza a bányajárási tárgyalás volt, amelyet a bányakapitányságnak hirdetményi úton közzé kellett tennie. Erős Rezső nagykovácsi lakos barnaszén adományozása iránti kérelmet nyújtott be a bányakapitánysághoz, amely alapján a bányajárási tárgyalást 1922. január 27-én kihírdették: „A m. kir. bányakapitányság ezenel közhírré teszi, hogy a néhai gróf Tisza István jogutódai képviselőjében Erős Rezső [...] kérvényt nyújtott be a m. kir. bányakapitánysághoz, melyben a fektetési térképek egyidejű bemutatása mellett [...] barnaszén tartalmú feltárással egy kettős bányamértékből álló bányateleknek 'Kálmán' védnév alatt leendő adományozásáért folyamodott.”⁷²

A bányamérték lényegében egy területi mértékegységet jelöl, ugyanis egy bányatelek (törvényi fogalommal: vájnamérték) akkor volt adományozható, ha annak nagysága meghaladta az egységnyi egyszerű bányamértéket, „mégpedig 12.544 négyszögölnyi egyenszög alakjában”.⁷³ Az 1854. évi bányatörvény az „egyenszögre” azt, hogy ez csak téglalap vagy négyzet lehet, a kutatásra vonatkozó rendelkezései között mondta ki (34. §).

A bányatörvény szerint egy feltárással rendszerint csak a szabadkutatásra fenntartott számú bányatelek került adományozásra.⁷⁴ A „fenntartott számú” kitétel általában egy egyszerű bányamértéket, köszénre nézve egy kétszer ekkora területet jelentett, de úgy, hogy ez a terület legalább két, egymást a hosszabb oldalával érintő bányamértékből állt

⁶⁹ WENZEL GUSZTÁV: *A magyar és erdélyi bányajog rendszere*. Athenaeum, Buda, 1866. 103. p.

⁷⁰ SZEŐKE 1903, 3. p.

⁷¹ A 11.290/1876. sz. FIKM határozat szerint „a kutatás vagy szabadkutatás nem okvetlen előfeltétele az adomány-kérvénynek, mert véletlen leletre is kérhető adományozás”.

⁷² MNL OL Z 216/873/922.

⁷³ Bt. 42. §. 12.544 bécsi négyszögöl megegyezik 45.116,4 m²-rel. Az adományozott terület nagyságának a bányailletékek megfizetésekor is jelentősége volt. L. 1920:XII. törvénycikk.

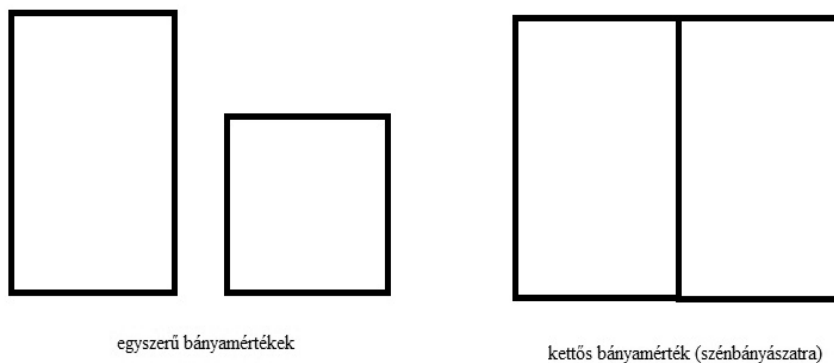
⁷⁴ Bt. 47. §.

(ezt a területet kettős bányamértéknek nevezték).⁷⁵ A bányamértékek geometriai jellemzőit szemlélteti a következő ábra:

1. ábra

A bányamértékek geometriai jellemzői

Forrás: A szerző saját készítése.

Ennek kapcsán merült fel az a kérdés, hogy jogosan utasította-e el a bányakapitányság egy szénre vonatkozó adományozási kérelmet, mert a felkért terület nagysága nem érte el a kettős bányamértéket? A pénzügyminisztérium kimondta, hogy az ásványászén feltárására egy egyszerű bányamérték is adományozható. A törvényszövegből⁷⁶ ugyanis nem kötelezettség keletkezett, hanem csak jogigény. A bányatörvény csak kedvezményt biztosított arra, hogy szén esetén nagyobb területű adományért folyadhasanak, amely kedvezmény érvényesítése az adott adománykérőre volt bízva, hogy igénybe akarta-e azt venni vagy sem.⁷⁷

Fontos, hogy minden bányatelekre nézve külön adományozási kérvényt kellett benyújtani.⁷⁸ A kérelem mellé fektetési térképet kellett beadni a bányakapitányságnak két példányban.⁷⁹ Jelentősége abban állt, hogy ez volt lényegében a bányajárási tárgyalás

⁷⁵ A Bt. 34. §-a szerint: „Minden szabadkutatás igényt ad, legalább is egy vájnamérték, azaz 12.544 négyszögölnyi egyenszög adományozásához. A kőszénél ezen igény legalább is két, egymást leghosszabb oldalával érintő vájnamérték, azaz kettős mérték adományozásáig emelkedik.”

⁷⁶ Uo.

⁷⁷ 87.921/1897. sz. PM határozat.

⁷⁸ Így pl. a Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. által kérelmezett, Bicske község határában lévő „Bethlen I-VIII.” védnevi bányatelekre vonatkozó bányajárási is külön hirdetményekben lett kihirdetve, és elméletileg külön is kellett tárgyalni, de ez rendszerint egy napon történt. L. MNL OL Z 216/2857-65/926. és MNL OL Z 216/4276-83/926.

⁷⁹ Bt. 50. §. Egy olyan térképről volt szó, amelyen az adománykérő a bányatelket és annak környezetét feltüntette.

alapja.⁸⁰ A védnév⁸¹ megadása azért volt elengedhetetlen, mert a bányakapitányság ez alapján azonosította be a későbbiekben az adott bányatelket.

A bányakapitányságnak a bányajárási hirdetményben a kérelem kihirdetésén kívül ki kellett tűznie a bányajárási tárgyalást is: „Ezen kérelem tárgyában a bányatörvény 54. §-ában előírt bányajárási tárgyalás 1922. évi október 19-ik napjának délelőtt 10 órájára, esetleg a következő napokra a helyszínére kitűzetik, melyre mindenki, ki magát érdekeltnek tartja, felkérő pedig a bányatörvény 58. és 59. §-aira való figyelmeztetéssel meghívatik. Összejövetei hely a bánya melletti üzemi iroda.”⁸² A bányatörvény 58. és 59. §-a egy 14 napos jogvesztő határidőt biztosított az adománykérőnek, hogy a bányajárási tárgyalástól való távolmaradását igazolja. Ha ezt nem tette meg, adománykérelmét a bányakapitányság elutasította. A bányajárási tárgyalás kitűzése ellen nem volt helye jogorvoslatnak, méghozzá azért, mert a kitűzés ténye nem jelentett senkinek sem jogserelmet, az érdekeltek kifogásaikat előterjeszthették a tárgyaláson, továbbá az adományozási határozat ellen felfolyamodásnak is helye volt.⁸³

A bányajárási hirdetményt annak a községnek is ki kellett hirdetnie, ahol a kitűzött időpontban a tárgyalást megtartották. Ezt támasztja alá, hogy az 1926. július 6-án, Gánt község előljáróságának hivatalában tartott bányajárási tárgyalás hirdetményét a község is kihirdette: „Bizonyítjuk, hogy jelen hirdetmény Gánt község házában 1926. június 6-tól július 6-ig ki volt függesztve és erről a lakosok dobszóval értesítve lettek.”⁸⁴ Erre azért volt szükség, mert az adományozás általában az egész települést érintette, ezért az ott élő földtulajdonosok mind érdekeltnek számítottak és ezért a bányajárási tárgyaláson jelen lehettek. A tárgyaláson „a községi előljáróság a részére megküldött és a csatolt bányajárási hirdetményen igazolta, hogy azt a községben a szokásos módon kihirdették.”⁸⁵

2.2. A bányajárási tárgyalás

Ha röviden meg kívánjuk fogalmazni a bányajárási tárgyalás lényegét, akkor azt mondhatjuk, hogy az adományozás mint eljárás legfontosabb részének számított, amely során a bányakapitányság megtekintette a leendő bányászati tevékenység helyszínét és ellenőrizte az adományozási kérvényben foglaltak valóságát. A mai közigazgatási hatósági eljárás elemei közül leginkább a helyszíni tárgyaláshoz és a szemléhez hasonlítható.

A bányakapitányságnak a hirdetményben kitűzött helyen és időpontban meg kellett tartani a bányajárási tárgyalást, amelyről jegyzőkönyvet kellett felvenni. Minden adományozási kérvényről külön kellett határozni, és ebből kifolyólag külön tárgyalásokat kellett tartani. Ez azonban azt is jelentette, hogy minden határozat ellen önállóan lehetett felfolyamodással élni.⁸⁶

⁸⁰ Vsz. 40. §.

⁸¹ Régebben az egyes bányatelkeket szentekről nevezték el, akik az adott telek védőszentjének számítottak. Innen ered a védnév elnevezés.

⁸² MNL OL Z 216/3601/922.

⁸³ 10.204/1875. sz. FIKM határozat.

⁸⁴ MNL OL Z 216/2102/926. A bányajárási hirdetmény kelte: 1926. június 2.

⁸⁵ MNL OL Z 216/4688/922.

⁸⁶ 3778/1875. sz. FIKM határozat.

A tárgyaláson mindig jelen volt a bányakapitányság képviselője (jellemzően a bányakapitány), a község képviselője (a jegyző/körjegyző és a községi bíró), a felkérő (jogi személy esetén annak képviselője) és az érdekelt földtulajdonosok vagy képviselőjük. A tárgyalási jegyzőkönyvek vagy az irat elején felsorolták a jelenlévőket, vagy úgy hivatkoztak rájuk az eljárás elején, hogy „alulírottak”. Ilyenkor a jegyzőkönyv végén voltak feltüntetve a jelenlévők. A tárgyalás kezdetén „alulírt bányakapitány a kitűzött időben megnyitotta a tárgyalást, az 1924. évi 723. sz. bk. ügyirat nyomán igazolta, hogy bányajárás szabályszerűen kitűzetett, a községi előljárásság bizonyítványával igazolta a bányajárás hirdetménynek megfelelő közhírré tételét, e hirdetmény egy példányát pedig a feltáráshoz vezető akna torkánál kifüggesztve találta.”⁸⁷

Ezt követte a bányajárás egyik legfontosabb része, a bányateleknek a bányatörvényben való követelményeknek való megfelelésének vizsgálata. Ez a fektetési térkép ellenőrzésében és ezzel összefüggésben a feltárási pont megtekintésében öltött testet: „a feltárási munkálatok és a feltárási pont tekintetű meg.”⁸⁸ A bányatörvény szerint az adományozás feltétele olyan feltárt ásványtelep megléte volt, amely vájástérdelemnél volt tekinthető.⁸⁹

A feltárási pont (vagy felnyitó pont) a feltárt ásványtelepen a felkért bányatelekben fekvő pont, amelytől a bányamérték kimérendő volt.⁹⁰ Ez a pont jelentette az adományozás alapját, ugyanis a feltárásnak már a kérvény beadásakor meg kellett lennie.⁹¹

Az Északmagyarországi Egyesített Kőszénbánya és Iparvállalat Rt. 1924-ben barnaszénbányászati jog adományozását kérelmezte a bányakapitányságnál. Az adományozni kért bányatelek Tokod községben volt, nagysága négy kettős bányamértéket tett ki. A bányakapitányság 1924. március 10-én kitűzte a bányajárás tárgyalást 1924. április 9. napjára.⁹² A tárgyalás során az eljáró bányakapitány megtekintette a feltárási pontot is, amelynek megadási módja a következő volt: „választott felnyitó pont fekszik a magyar kir. kataszteri háromszögelés által tokodi határban az u.n. Hegyeskő hegyen elhelyezett 33. számú 30/30 cm négyzetes szelvényű vörös márvány oszloppal jelölt kat. háromszögelésű ponttól egy óra 7° 22' 58" irányban 1442,805 m és az ugyanolyan jellegű és az u.n. Kis-Gete hegyen elhelyezett 43. számú kat. háromszögelésű ponttól 19 óra 7° 48' 39" irányban 2381,273 m távolságra.”⁹³ Amint látható, a feltárási pontot mindig két másik (fix) ponthoz viszonyítva kellett megadni, amelyeket vezérpontoknak neveztek.

⁸⁷ MNL OL Z 216/1143/924. A tárgyalás szükségképpen annak szabályszerű kihirdetésének megállapításával kezdődött. L. többek között MNL OL Z 216/363/921.; MNL OL Z 216/1972/923.; MNL OL Z 216/8338-39/929.

⁸⁸ MNL OL Z 216/1354/923.

⁸⁹ A Bt. 44. §- szerint „A vájnamérték adományozása csak akkor engedhető meg, ha a föntartott ásványok az a végett bejelentett helyeni telepőkben oly módon föltárvák, hogy azok a helybeli viszonyok szerint vájást érdelemnél tekinthetnek.”

⁹⁰ SZEŐKE 1903, 51. p.

⁹¹ 52.874/1896. sz. PM határozat.

⁹² MNL OL Z 216/723/924. A bányatelek védneve „Tokod VI” volt. A bányavállalkozás kérelmezett egy másik adományt is „Tokod V” védnév alatt, amelyet a bányakapitányság ugyanekkor hirdetett ki. Az ehhez kapcsolódó bányajárás tárgyalási jegyzőkönyv nem maradt fenn. Az adományozás alapját az 1882. október 1-jén kötött szénhaszonbérleti szerződés és az 1889. május 1-jén kötött pótszerződés jelentette. MNL OL Z 216/722/924.

⁹³ MNL OL Z 216/1143/924.

A feltárási pont megjelölésénél a legnagyobb hangsúlyt a két vezérponttól való pontos meghatározásra kellett helyezni.⁹⁴

A feltárási pont megjelölését pontosan meg kellett adnia a felkérőnek, azonban a mérési hibák sem vonták maguk után az érvénytelenséget akkor, ha más adatokból a feltárásnak a kérvény benyújtása alkalmával a bejelentett helyen való létezése kétségen kívül kiderült.⁹⁵ Ha azonban lényeges eltérés merült fel, amely miatt kétségesé vált a feltárási pont azonossága, az adománykérelmet el kellett utasítani.⁹⁶

A fektetési térképet főszabály szerint az adománykérvénnyel egyidejűleg kellett benyújtani, de a bányatörvény lehetőséget adott arra, hogy ez legkésőbb a tárgyalást megelőző nyolcadik napon történjen meg.⁹⁷ Ha azonban a felkért telek fekvése nem volt pontosan meghatározva, illetve, ha a fektetési térképet utólagosan nyújtották be, akkor az adománykérelmet érdemi vizsgálat nélkül el kellett utasítani.⁹⁸

A térképen feltüntetett adatokhoz rendkívül pontos számításokat kellett végezni. Habár a bányatörvény a téglalap vagy négyzet alakú bányatelek mellett foglalt állást, a vidéki rendszabályokban előfordulhattak ettől eltérő bányatelkek is.⁹⁹ Továbbá a bányatelken kívül határközt¹⁰⁰ is gyakran adományoztak, amelyek általában szabálytalan mértani formát vettek fel. Emiatt alakult ki az a gyakorlat, hogy a számításokat úgy kellett elvégezni, hogy az adott területet háromszögekre kellett felosztani. Ennek a szokásnak a létjogosultságát később a pénzügyminisztérium is megerősítette.¹⁰¹ A matematikában ugyanis a háromszögekkel kapcsolatosan néhány egyszerű összefüggéssel precíz számításokat lehetett végezni.¹⁰²

A Freud J. Fiai cég 1921-ben négy kettős bányamértékből álló bányatelek adományozását kérte a bányakapitányságtól, amely a bányajárási tárgyalást 1920. december 16. napjára tűzte ki. E tárgyaláson azonban olyan kérdések merültek fel, amelyek szükségessé tettek egy második tárgyalást is.¹⁰³ Az 1921. október 14-én tartott végtárgyalás jegyzőkönyvében a fent említett pontos megjelölés is szembeűnő: „Ezen feltárási pontból terjed 424,800 m hosszabb oldalával egymáshoz simuló 4. kettős mérték, illetve a bányatelek 23^h 0⁰ 0' irányban, 123,500 m-re és ellenirányban 301,300 m-re, és 17^h 0⁰ 0' irányban 838,9497 m-re, ellenirányban 16,7 m-re, úgy hogy 849,6497 m-t kitévő északi hosszabb oldalával az egyidejűleg felkért Alice védnevű bányatelek déli oldal vonalához simul.”¹⁰⁴ A jegyzőkönyvben mindig pontosan rögzítették a bányatelek jellemzőit,

⁹⁴ 3762/1892. sz. PM határozat.

⁹⁵ 4616/1888. sz. FIKM határozat.

⁹⁶ 40.125/1895. sz. PM határozat.

⁹⁷ Bt. 50. §.

⁹⁸ 103.461/1901. sz. PM határozat.

⁹⁹ Bt. 43. §.

¹⁰⁰ A Bt. 71. § szerint határköznek minősült az olyan, bányatelkekkel teljesen körülvett terület, amelynek nagysága nem érte el az egy egyszerű bányamértéket, így erre nem lehetett bányatelket adományozni.

¹⁰¹ 16.256/1897. sz. PM határozat.

¹⁰² L. többek között az „Ernö”, az „Emília” és a „Duska” védnevű bányatelkek mérési adatait. MNL OL Z 216/4045/921.; MNL OL Z 216/597/922.; MNL OL Z 216/3601/922.

¹⁰³ Végtárgyalásnak nevezték az utolsó bányajárási tárgyalást, amelyen a fennmaradt vitás kérdéseket rendezték. Az első tárgyalás jegyzőkönyve a levéltári források között nem maradt ránk, a végtárgyalás jegyzőkönyvéből szerezhetünk róla tudomást.

¹⁰⁴ MNL OL Z 216/4013/921. Ezzel megegyezően l. MNL OL Z 216/4014/921., ahol az említett „Alice” védnevű bányatelek adományozását is a Freud J. Fiai cég kérte.

földrajzi elhelyezkedését. Ezt követően „az így fektetett bányatelek térképét felek megsejmelvén kijelentik, hogy annak helyességét elismerik.”¹⁰⁵

Egy 1896. évi pénzügyminisztériumi határozat szerint az adományozás ellen egyedül a vājástérdemlőség képezhetett kifogást.¹⁰⁶ Emiatt a feltárás mellett az adományozás legfontosabb rendeltetése a feltárt széntelep vājástérdemlőségének megállapítása volt. A vājástérdemlőség az adományozni kért ásványtelep olyan mennyisége és minősége volt, hogy az a viszonyok tekintetbe vételével bányászati tevékenységre alkalmasnak minősült.¹⁰⁷ A vājástérdemlőség elbírálásánál fontos volt, hogy a bányakapitányság ne csak magát a feltárási pontot vizsgálja, hanem annak környezetét is, hiszen csak így lehetett megállapítani azon körülményeket, amelyek végül a vājástérdemlőség megállapításához vagy elutasításához vezettek.¹⁰⁸

A vājástérdemlőség vizsgálatánál nem a jövedelmezőséget vizsgálta a bányakapitányság, hanem csupán azt, hogy a feltárás tartalmazott-e olyan ásványt, amely a bányászati tevékenység tárgya lehetett.¹⁰⁹ A gazdasági kockázatokat ugyanis a bányavállalkozónak kellett viselnie, azt a bányakapitányság nem vehette számításba vizsgálata során.

A Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. 1925-ben Csolnok községben „Augusztá” vednév alatt egy kettős és egy egyszerű bányamértékből álló bányatelek, továbbá egy határköz adományozását kérte a bányakapitányságtól. A bányajárási tárgyalást ezügyben 1925. november 25-én tartották, amely során felmerült a vājástérdemlőség kérdése is. Ennek fennállását a bányakapitány hivatalból vizsgálta: „Tekintettel arra, hogy a szóbanlévő eocén széntelep¹¹⁰ már éveken át nagyszabású és nagyeredményű bányászkozás illetve fejtés tárgyát képezi, az újonnan feltárt teleprész vastagsága is ugyanolyan tekintélyes, minősége pedig szintén olyan jó és fejtése a mostani modern bányatechnikai felszereléssel rendelkező bányaművelés keretébe tartozik, vājástérdemlősége kétségen kívül áll, miért is azt eljáró bányakapitány ezennel kimondja.”¹¹¹ Az idézett levéltári forrásból is látható, hogy a mennyiség és a minőség volt az a két szempont, amelyet a bányakapitányság vizsgált.

Érdeemes szemügyre vennünk azt a gyakorlatot, miszerint a vājástérdemlőség megállapítása során nyilatkoztatták a jelenlevőket, hogy van-e az ellen kifogásuk: „Vājástérdemlőséget bányahatósági kiküldött kétségtelenül megállapította, az ellen észrevétel senki nem is tett.”¹¹² Erre viszont nem volt szükség, mivel egyrészt nekik nem volt érdekük a vājástérdemlőség megállapítása vagy éppen elutasítása, így kifogást sem tehetek volna. Másrészt a tárgyalás későbbi szakaszában a tárgyalásvezető bányakapitánysági küldött mindig nyilatkoztatta a résztvevő érdekelteket, hogy van-e bármilyen kifogásuk az adományozás ellen.¹¹³

¹⁰⁵ MNL OL Z 216/4014/921.

¹⁰⁶ 52.874/1896. sz. PM határozat.

¹⁰⁷ SZEÖKE 1903, 154. p.

¹⁰⁸ 123.423/1914. sz. PM határozat.

¹⁰⁹ 50.507/1884. sz. FIKM határozat; 52.874/1896. sz. PM határozat.

¹¹⁰ Az *eocén* földtörténeti korszakot jelöl. Ebből kikövetkeztethető, hogy barnaszenbányászatról volt szó. FINKEY 1922, 143. p.

¹¹¹ MNL OL Z 216/4422/925. 1921-ben a Magyar Általános Kőszénbánya Rt. két adományt is kért Felsőgallán. Mindkét tárgyaláson a vājástérdemlőséget a feltárt mennyiségen kívül a másik széntelepen „*folyamatba lévő nagyszabású és nagyreményre kecsegtető széntermelés*” alapozta meg. MNL OL Z 216/362-3/921.

¹¹² MNL OL Z 216/514/929.

¹¹³ SZEÖKE 1915, 162. p.

A földtulajdonosi beleegyezés igazolása általában szénhasznóbérleti szerződéssel történt, annak hiányában pedig községi előljárási nyilatkozattal. Mindkét gyakorlat a későbbiekben ismertetésre kerül, a szerződésekkel kapcsolatban azonban eljárásjogi szempontból annyi itt kiemelendő, hogy a bányakapitányság a tárgyalás során csak azt vizsgálta és vizsgálhatta, hogy megvolt-e a beleegyezés, illetve hogy formailag érvényesnek minősült-e. A szerződés tartalma tehát a bányakapitányságra nem tartozott, az a felek között létrejött magánjogi jogviszony részét képezte.¹¹⁴ A szerződést a tárgyalás során mindig be kellett mutatni. Így történt ez a Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. esetében is, amely 1926. június 1-jén barnaszénre vonatkozó adományt kért a bányakapitányságtól. A bányajárási tárgyalásra 1926. szeptember 13-án került sor, ahol a felkérő bemutatta a földtulajdonos beleegyezéseként szolgáló szénhasznóbérleti szerződést: „A szén kiaknázásához szükséges földtulajdonosi beleegyezés igazolására bemutatja adománykérő Salgó-Tarjáni Kőszénbánya r.t., jogelődjének az Esztergom-Szászvári Kőszénbánya r.t.-nek néhai *Hofmann Ede* nagybirtokossal 1920. október 6-án, illetve 11-én kötött és a kérdéses terület alatti szén kiaknázására vonatkozó 1950. évi október hó 6-áig szóló hasznóbér-szerződést, mely 4./ alatt jelen jegyzőkönyvhöz hiteles másolatban mellékelteik.”¹¹⁵

A bányatelek fekvése gyakran keresztezett vasútvonalakat vagy egyéb útvonalakat. A korábban már említett ügyben, amikor az Északmagyarországi Egyesített Kőszénbánya Rt. 1924-ben adományt kért, a bányatelek részben községi útra, részben pedig a Tokod-Annavölgyi vasútvonalra terjedt ki. Ezek olyan közérdeket érintő kérdések voltak, amelyek adott esetben akadályként gördülhettek az adományozás elé. Ebben az esetben feltételhez kötötték az adományozást: „A közlekedési községi útra nézve jelenlévő járási főszolgabíró követelése szerint az adományozás ahoz a feltételhez köttesék, mely szerint a bányászat által ezen községi úton a jelenlegi viszonyoknak megfelelő közlekedés meg ne zavartassék és a bányászat által ezen úton okozott kárért a mindenkori bányabirtokos felelős legyen.”¹¹⁶

Ehhez hasonlóan merült fel a közérdek védelme egy 1921-ben lezajlott adományozási eljárás során, amikor a Freud J. Fiai cég által adományozni kért bányatelet vasútvonal szelte át. Ebben az esetben az adománykérő számára számos feltételt szabtak a vasút védelme érdekében.¹¹⁷ Az Unió Bányászati és Ipari Rt. pedig azzal a feltétellel kapott adományt 1922-ben, hogy a bányatelek mentén haladó dűlőút süppedéséért vállalják a felelősséget.¹¹⁸ Közérdekű akadály hiányában azonban „a politikai hatóság képviselőivel egyetértve megállapított, hogy a bányatelek által fedett területen belül a bányatörvény 17. §-ában felsorolt kivett helyek, sem közut vagy vasút nincsenek; köztekinetből tehát a bányatelek adományozása ellen akadályok nincsenek.”¹¹⁹

¹¹⁴ 60.291/1905.sz. PM határozat.

¹¹⁵ MNL OL Z 216/4276/926. Ezzel megegyezően l. MNL OL Z 216/4276-83/926., amelyek ugyanezen vállalat által kérelmezett adományok tárgyalását tartalmazzák.

¹¹⁶ MNL OL Z 216/4276/926.

¹¹⁷ MNL OL Z 216/30/921.

¹¹⁸ MNL OL Z 216/263/922.

¹¹⁹ MNL OL Z 216/4276/926. Ehhez hasonlóan nem merült fel közérdek többek között a „Miklós” védnevű bányatelek adományozásakor sem 1922-ben. MNL OL Z 216/1895/922.

Az adomány nem sérthetett idegen bányajogosítványokat. Abban az esetben tehát, ha például két zártkutatómágy¹²⁰ fedte egymást, és a régebbi kutatási területen feltárás történt, akkor a fiatalabb alapján a kért adományozást nem lehetett megadni.¹²¹ A kőszénre adományozott bányatelek mellett ugyanazon a területen egyidőben azonban lehetett zártkutatómágy vagy bányatelek, ha az egyébként fenntartott ásványra vonatkozott. A kőszénnek ugyanis az ITSZ folytán „különszerű jogrendje” volt, amely abban nyilvánult meg, hogy a kőszénfeltáráshoz adott adomány valamely fenntartott ásvány feltáráshoz adományozott idősebb bányatelek vagy zártkutatómágy fennállását nem befolyásolta.¹²² A Mátravidéki Szénbányák Rt. adományozási ügyében 1924. április 4-én tartott bányajárási tárgyalás során *Czerminger Alfréd* eljáró bányakapitány megállapította, „hogy azon a területen, melyre jelen bányatelek adományozása kéretett, adományozott bányajogosítvány nincsen, hogy zártkutatómágy Rózsaszentmárton község határában egyáltalán nem létezik.”¹²³

Felmerülhetett az adományozás során, hogy azt magánjogi érdekek akadályozzák. A bányatörvény kimondta, hogy a magánjogi előkérdések eldöntéséig az adományozás iránti határozatot fel kellett függeszteni. A bányakapitányság határidőt tűzhetett, amely alatt a felkérőnek a magánjogi jogvitáját dűlőre kellett vinnie és ezt köteles volt igazolni is. Ennek a határidőnek az elmulasztása a kérelem elutasításával járt.¹²⁴

A magánjogi érdekek leginkább az adományozás előkérdéseiként merültek fel, ugyanis az adománykérő volt az, akinek igazolnia kellett a földtulajdonos beleegyezését. Az ilyen vitás esetek elbírálása nem tartozott a bányakapitányság hatáskörébe, mivel csak a bíróság dönthette el. A bányakapitányságnak csak az volt a feladata, hogy meghatározza a felperest, vagyis el kellett döntenie, hogy kit utasít perre. Mivel az adománykérő érdeke volt a beleegyezés igazolása, ezért őt kellett a per megindítására utasítani, ha az ásványszénhez való földtulajdonosi jogcím vitásnak bizonyult.¹²⁵

A bányajáráshoz az eljáró bányakapitánysági képviselő mindig nyilatkozta a feleket arról, hogy van-e kifogásuk az adománnyal kapcsolatban, hiszen ezek is megakadályozhatták az adományt: „Ezekután felek észrevételeik előadására felhivatván.”¹²⁶ Mivel a jelenlévők nyilatkozhattak korábban a vájástérdemlőségről, közérdekű akadályokról és magánjogi érdekekről is, így ebben az esetben leginkább eljárásjogi kifogásaikat adhatták elő. A Magyar Általános Kőszénbánya Rt 1924-ben „Livia” védnév alatt adományt kért a bányakapitányságtól Tokod községben. A bányatelek az esztergomi papnevelde birtokát is érintette volna. A papnevelde a tárgyalás során a következő kifogással élt: „A Papnevelde képviselője előadja a következőket: Mindenekelőtt megállapítandónak tartja vajjon a mára kitűzött bányajáráshoz a községben a szokott módon közhírré lett-e téve avagy sem?”¹²⁷ Erre a bányakapitány azt felelte, hogy a tárgyalást szabályszerűen kihirdette Tokod községe, tehát nem volt akadálya az eljárás lefolytatásának.

¹²⁰ Zártkutatómágy minősült az, amikor egy meghatározott sugarú körben a kutatónak kizárólagos kutatási joga volt (ezt a kutatási formát szabadkutatásnak is nevezték). A kizárólagosság azonban csak akkor állt fenn teljes egészében, ha nem volt szomszédos zártkutató. Bővebben I. SZEÓKE 1915, 102–113. p.

¹²¹ 737/1875. sz. FIKM határozat.

¹²² 17.216/1910. sz. PM határozat.

¹²³ MNL OL Z 216/1141/924.

¹²⁴ Bt. 62. §.

¹²⁵ 24.697/1888. sz. FIKM határozat.

¹²⁶ MNL OL Z 216/2993/924.

¹²⁷ MNL OL Z 216/2993/924.

2.3. Az adomány megszerzésének feltételei

Összegzésképpen megállapítható, hogy a kőszén adományozásának feltételei a következők voltak:

1. a bányatelek megfeleljen a bányatörvényben támasztott követelményeknek,
2. a széntelep feltárása vájástérdemlő legyen,
3. az adománykérő igazolja a földtulajdonos beleegyezését,
4. az adományozásnak ne legyen közérdekű akadálya,
5. az idegen bányajogosítványokat az adományozás ne sértse,
6. a magánjogi igények az adományozást ne akadályozzák, és
7. ne tegyen senki kifogást az adomány ellen a bányajárási tárgyalás során.

Ha ezek teljesültek, akkor az eljárási bányakapitánysági képviselő a következőket rendelkezte el: „A fentiek szerint rögzített és fent előadott kiterjedéssel bíró 4. kettős bányamértékből álló 360.931,2 m² területtel bíró bányatelek 'Alice' védnév alatt a Freud J. Fiai budapesti bejegyzett cég illetve a Herendi Kőszénbányászati bejegyzett cégű bányavállalat javára adományoztassék és a bányatelekkönyvbe mint önálló bányabirtok bekebeleztesék be.”¹²⁸

3. Osztott tulajdon a bányajogban

Az adományozás és a telekkönyvi bekebelezés után ún. osztott tulajdon jött létre. Ezzel kapcsolatban a Curia egy 1911. évi ítéletében megállapította, hogy „az érvényben levő magyar jog szerint sincs kizárva sem az, hogy a kőszén kutatásához, a kőszénbánya nyitására és a kiaknázáshoz való jog az ingatlanra vonatkozó tulajdonjog átruházása alkalmával a tulajdonjogtól külön választassék és a vevővel szemben az eladó javára szerződésileg fenntartassék, sem az, hogy a kőszénhez való fennt körülírt jog az ingatlanra vonatkozó tulajdonjogtól elválasztva, a forgalomnak külön tárgyát képezze.”¹²⁹

Az osztott tulajdon legszemléletesebb megnyilvánulása a két külön telekkönyv volt, ugyanis a polgári telekkönyv mellett létezett a bányatelekkönyv is, amelyről mind az 1854. évi bányatörvényben, mind az ITSZ-ben találunk rendelkezéseket.¹³⁰ Felépítését tekintve megegyezett a polgári telekkönyvvel, vagyis volt A (birtoklap), B (tulajdoni lap) és C (teherlap) lapja.¹³¹ A bányatelekkönyvek kutatása során messzemenően tekintettel kell lennünk arra, hogy az adományozással a bányavállalkozó sosem szerezte meg magának a földnek a tulajdonjogát, hanem csak kizárólagos jogot szerzett a bányászat-

¹²⁸ MNL OL Z 216/4014/921.

¹²⁹ A Kir. Curia (a továbbiakban: C.) 2986/1911. sz. ítélete. A curiai ítéletek forrása: BERNHARD MIKSA ET AL. (szerk.): *Polgári jogesetlexikon. Magánjog – hiteljog – eljárási jog*. Budapest, 1937. 103–109. pp.

¹³⁰ Bt. 66., 86., 88., 109–111., 117., 119–120., 196., 260. §-ok. L. továbbá ITSZ VII. rész 18–19., 60 és 68. §-okat.

¹³¹ Egy bányatelekkönyvi mintát l. SIPOS ÁRPÁD: *Magyar bányajog. Tekintettel a francia, szász, porosz bányajogokra, a magyar bányatörvényjavaslatra és az újabb igazságügyi reformtervekre*. Hügel Ottó, Nagyvárád, 1872. 300. p.

ra.¹³² Ez viszont bányatulajdon formájában jelent meg. Így valósult meg a gyakorlatban az osztott tulajdon.

Az 11.719/1922 IM rendelet szerint a bányatelekkönyvi hatóság a pestvidéki kir. törvényszék volt. A bányatelekkönyvi bekebelezésről a bíróság végzést bocsátott ki. Ehelyütt csak röviden utalok arra, hogy a bányabíróság mint bányatelekkönyvi hatóság milyen adatok bejegyzését rendelte el a bekebelezés során.¹³³

A végzésben a bíróság külön rendelkezett a birtoklapról: „A bányatelekkönyvi hatóság elrendeli, hogy a [...] következő A, birtokállási lapot 58 folyószámmal jelölje meg és azon írja be a következő szöveget: 'Barna kőszénbánya'. [...] az ugyanakkor hitelesített fektetési térkép alapján Veszprém vármegyében devecseri járásban Csékut községben barna szén feltárására adományozott 'György V-VIII' védnevet viselő egy négy kettős bányamértékből álló [...] bányatelek [...] beiktattatik.”¹³⁴ A birtoklapon fel kellett tehát tüntetni az adományozott ásványt, a bányatelek védnevét és földrajzi adatait.

A tulajdoni lapon elrendelte a bíróság: „azután az ellátott okirat alapján a tulajdonjogot így bekutatott bányatelekre adományozás czimén az Unió Bányászati és Ipari Részvénytársaság bpesti bej. czég [...] javára kebelezze be.”¹³⁵

Kutatásaim során olyan esettel nem találkoztam, amikor a bányabíróság a „C” teherlapra is bejegyzésre utasított volna, de ide kerültek a bányatulajdont korlátozó jogok, mint például a bányaszolgálat.

A továbbiakban részletesen foglalkozik a szénhaszonbérleti szerződésekkel. Itt azonban szükséges egy pillantást vetnünk rájuk, ugyanis a bérbeadóknak a telekkönyvi bejegyzéshez való hozzájárulása a szerződésben elengedhetetlen volt, mivel a haszonbérbeadót a szerződésben vállalt kötelezettség nélkül a haszonbérlet telekkönyvi bejegyzésének tülésére nem lehetett kötelezni.¹³⁶ A szerződésben „bérbeadók ezennel beleegyezésüket adják ahhoz, hogy az ásványszénkutatási, -bányanyitási és -kiaknázási jog [...] a polgári telekkönyvben telekkönyvileg bekebeleztessék. Bérbeadók felhatalmazzák bérlet arra is, hogy a bányatelekadományozást [...] bérbeadók nevére kérhesse, és az adományozandó bányatelekekre saját haszonbérleti jogát [...] bányatelekkönyvileg bekebeleztethesse.”¹³⁷

¹³² LÁNYI BERTALAN: *A bányatulajdon*. In: Fodor Ármin (szerk.): *Magyar magánjog*, II. kötet. Dologiog. Singer és Wolfner, Budapest, 1903b. 531. p.

¹³³ A bányatelekkönyvek bejegyzéséről részletesen I. ROJCSÉK SÁNDOR: *Telekkönyvi jogunk alapjai*. A szerző kiadása, Pestszentlőrinc, 1938. 309. p.

¹³⁴ MNL OL Z 216/1453/922. Ezzel megegyezően l. többek között MNL OL Z 216/266/924.; MNL OL Z 216/1891/924.; MNL OL Z 216/3483/925.

¹³⁵ MNL OL Z 216/2184/922. Ehhez hasonlóan l. többek között MNL OL Z 216/3203/922.; MNL OL Z 216/5208/922.

¹³⁶ C. 5783/897. sz. ítélet; C. 6329/912. sz. ítélet.; TATICS PÉTER: *A telekkönyvi jog kézikönyve: a telekkönyvi anyagi és alak jog ismertetése és magyarázata*. Grill, Budapest, 1927. 157. p.

¹³⁷ MNL OL Z 253/8. csomó.

IV. A földtulajdonosi beleegyezés módjai

1. A szénhaszonbérleti szerződések

1.1. A haszonbérleti szerződés bérlettől való elhatárolása

A haszonbérleti szerződésekre vonatkozó levéltári források elemzése előtt érdemes pár szót szólni a haszonbérleti és a bérleti szerződés fogalmi elhatárolásáról. Kiindulópontként megállapítható, hogy az alapkonstrukció szempontjából a bérlet és a haszonbérlet között nem volt különbség.¹³⁸ Erre *Suhayda János* is rávilágított, amikor megadta a bérleti szerződés fogalmát tágabb és szűkebb értelemben egyaránt: „Bérleti szerződéseknek általában az olyan szerződést nevezzük, mely által bizonyos elhasználhatatlan dolog használatára bizonyos időre, s meghatározott árért átengedtetik”.¹³⁹

Suhayda szűkebb értelmű fogalom szerint „a bérleti szerződésnek, kibérlésnek csak oly dolgok a tárgyai, melyek munkálás nélkül használhatók, p.o. ingóságok, kocsi, ló, gépek, ingatlanok, mint ház, lakás. De ha tárgya csak munka és fáradság által használható, mint kertek, földek, réteknél stb. akkor haszonbérletnek neveztetik.”¹⁴⁰

Zlinszky Imre is hasonlóan különböztette meg a két jogügyletet. Elhatárolásának alapja, hogy „ha használatul átadott dolog nem gyümölcsöző s így további munkáltatás nélkül használható: bérszerződésnek, ha pedig a gyümölcsöző dolog adatik át oly végből, hogy annak átvevője a kikötött időn át a bizonyos meghatározott fizetés mellett annak gyümölcsseit szedje: haszonbérszerződésnek neveztetik.”¹⁴¹

A fenti két vélemény alapján megállapítható, hogy a szerződés tárgya szerint lehet elhatárolni a két szerződést. Ugyanezt vallotta *Kolosváry Bálint* is, aki a szerződés tárgya, illetve a szerződés célja szerint különböztette meg a két jogügyletet. Előbbi szempont alapján a bérletnek csak dolog, haszonbérletnek pedig dolog és jog is lehetett a tárgya. A bérlet célja a dolog használatának átengedése volt, míg a haszonbérlet annak tárgyának hasznélvezetére is kiterjedt.¹⁴² Ezzel szemben *Kelemen László* szerint a két jogügylet nem a tárgya, hanem a tartalma határolható el egymástól, mivel „míg a bérlő rendszerint csak szoroson meghatározott használatra, addig a haszonbérlő – ugyan csak a rendeltetésszerűség korlátai között és az állag sérelme nélkül gyakorolható, – de egyébként szabad haszonvételre ad jogot.”¹⁴³

¹³⁸ HOMOKI-NAGY MÁRIA: *Bérleti szerződés a 19. század bírói joggyakorlatában*. In: Szabó Imre (szerk.): *Tanulmányok Dr. Besenyei Lajos egyetemi tanár 70. születésnapjára*. Acta Jur. et Pol. Szeged, Tomus LXIX. (2007) Fasc. 1–48. 263. p.

¹³⁹ SUHAYDA JÁNOS: *A magyar polgári anyagi magánjog rendszere az Országbírói Értekezlet által megállapított Ideiglenes Törvénykezései Szabályokhoz alkalmazva*. Trattner Nyomda, Pest, 1864. 269. p.

¹⁴⁰ SUHAYDA 1864, 269. p.

¹⁴¹ ZLINSZKY IMRE: *A magyar magánjog mai érvényben, különös tekintettel a gyakorlat igényeire. II. kötet*. Franklin Társulat, Budapest, 1894. 510. p.

¹⁴² KOLOSVÁRY 1911, 228. p. A két szerződés célja közötti különbséget ugyanígy adta meg *Kállay Zoltán* is. KÁLLAY ZOLTÁN: *A magyar magánjog vezérfonala: kérdések és feleletekben: szigorlatozók és ügyvédi vizsgára készülőök számára*. A szerző kiadása, Budapest, 1920. 144. p.

¹⁴³ KELEMEN LÁSZLÓ: *A haszonbérleti szerződés*. In: Szladits Károly (szerk.): *Magyar magánjog IV. kötet*. Kötelmi jog különös része. Grill Kiadó, Budapest, 1942. 508. p.

1.2. A szénhaszonbérleti szerződés jellemzői

1936 januárjában a bányászati volt zsellérbirtokosok elhatározták, hogy a Magyar Általános Kőszénbánya Részvénytársulattal szénhaszonbérleti szerződést kötnek. Ennek kapcsán 1936. január 21-én és február 11-én ajánlatot tettek a MÁK Rt. számára. A szerződésben érintett terület közvetlenül az Esterházyak hitbizományai¹⁴⁴ és a község belterülete között helyezkedett el.¹⁴⁵ A szerződő felek között *Láng József* főjegyző közvetített. *Láng* volt a zsellérek küldöttségének vezetője, amikor a felek 1936. május 13-án tárgyalásokat folytattak, amely során a szerződés legfontosabb feltételeiben megállapodtak.¹⁴⁶ A szerződést végül 1936 decemberében kötötték meg.

A felek a szerződés elején határozták meg a haszonbérlet tartalmát: „Bérbeadók haszonbérbe adják bérlőnek 60 azaz Hatvan egymásután következő évre a tulajdonukat képező és a bányászati [...], összesen 33 kat.hold 1298 négyszögöl kiterjedésű ingatlanok alatt található ásványászatra vonatkozó kutatási, bányanyitási és kihasználási jogot.”¹⁴⁷ Látható, hogy a kikötés a szerződés teljes egészére vonatkozott, attól függetlenül, hogy még csak a kutatás zajlott vagy már a kitermelés. A haszonbérleti szerződések során a földtulajdonosok voltak a bérbeadók, a bányavállalkozó pedig a bérlő.

A szerződésből kitűnik, hogy a bérlő kutatásra, bányanyitásra és kihasználásra szerzett jogot. A három jogosultságot a szerződésben külön rendezték, így a felek magára a kutatásra külön időtartamot kötöttek ki. A MÁK Rt. és Bokod község között 1932. szeptember 15-én létrejött haszonbérleti szerződés szerint: „A szerződés vármegyei jóváhagyásától (1. § utolsó bekezdés) számított 2 azaz kettő év kutatási időt képez.”¹⁴⁸ Jelen kikötés élesen elhatárolandó a 1854. évi bányatörvény kutatási időre vonatkozó szabályaitól, amely szerint a kutatási idő mindig egy évet foglalt magában.¹⁴⁹ Az egyéves időtartam évről évre meghosszabbítható volt, de úgy, hogy a hosszabbítás iránti kérelemnek a kutatási idő lejártáig be kellett érkeznie a bányakapitánysághoz.¹⁵⁰ A kutatásról azért kellett külön rendelkezni, mert ahhoz is szükséges volt a földtulajdonosok beleegyezése.

Mivel a kutatásra külön időtartamot kötöttek ki a felek, ezért az arra az időre járó díjat is külön határozták meg: „A kutatás engedélyezéséért bérlő kat.holdanként évi ar. P 1.– azaz Egy aranypengőt fizet. Az első évi kutatási díj a szerződés vármegyei jóváhagyásától számított harminc napon belül, a későbbi évekre járó kutatási díj évenként előzetesen esedékes.”¹⁵¹ A kat. holdanként való fizetéshez a zsellérek azért ragaszkodtak,

¹⁴⁴ Az Esterházyak hitbizományaira kötött szénhaszonbérleti szerződésekhez kapcsolódó iratokat l. MNL OL Z 253/62. csomó.

¹⁴⁵ MNL OL Z 253/7. csomó.

¹⁴⁶ MNL OL Z 253/7. csomó/2080/936.

¹⁴⁷ MNL OL Z/7. csomó. A kataszteri vagy másképp katasztrális hold (a továbbiakban: kat. hold) korabeli területi mértékegység volt. 1 kat. hold megegyezett 1600 négyszögöllel, ami mai mértékegységgel számolva 5775 m² területet foglalt magában.

¹⁴⁸ MNL OL Z 253/10. csomó. A MÁK Rt. és a bányászati tulajdonosok között kötött szerződések három év kutatási időt határoztak meg. MNL OL Z 253/7. csomó.

¹⁴⁹ Bt. 16. §.

¹⁵⁰ Vsz. 14. §.

¹⁵¹ MNL OL Z 253/7. csomó.

hogy a felosztás körül semmilyen nézeteltérés ne legyen köztük.¹⁵² A zsellérek január 21-ei ajánlatukban négyzetölenként 1 fillért kértek, amely átszámolva kat. holdanként 16 pengőt jelentett volna. Ez az összeg a február 11-ei ajánlat szerint kat. holdanként 5.33 pengőre csökkent (amely egyharmada volt a korábbi ajánlatnak).¹⁵³

A kutatási időre szóló ellenszolgáltatás vitát keltett a felek között, ugyanis a MÁK Rt. álláspontja szerint: „Köztudomású, hogy országszerte a legtöbb szénjogi szerződésben kutatási időre a vállalkozó semmit nem fizet, mert hiszen a földtulajdonostól sem kap semmit. A földtulajdonos csupán megengedi [...], hogy a vállalkozó saját költségén, minden kockázatot egyedül viselve, nagy áldozatok árán tisztázhassa, vajjon a szerződés tárgyát képező területen van-e bányászható szén vagy sem. Ez a munkálata mindkét fél érdekét egyaránt szolgálja, de mégis csak az egyik félnek, a vállalkozónak okoz költséget.”¹⁵⁴ Ebből is látszik, hogy a földtulajdonosok gyakran szinte lehetetlen feltételeket kívántak a szerződésekben kikötni, hiszen tudták, hogy a bányavállalkozónak bármilyen szénrel kapcsolatos bányászati tevékenységhez szüksége van a hozzájárulásukra.

Felmerül a kérdés, hogy ha valamilyen oknál fogva nem újították meg a bányakapitányságnál a kutatási engedélyt a hároméves kutatási időn belül (például az első év után), akkor kellett-e továbbra is díjat fizetni? A bánhidai volt zsellérekkel kötött szerződésben erre vonatkozólag nem találunk rendelkezést. A MÁK Rt. és Oroszlány község között, 1903 októberében létrejött megállapodás szerint a kutatási idő ugyancsak három évben határozta meg. Erre az időszakra évente száz forintot voltak kötelesek fizetni, de úgy, hogy a szerződés aláírásakor előre kifizették a teljes háromszáz forintot. Rendelkeztek arra az esetre is, ha a vállalat nem végzett kutatási tevékenységet: „Amely évben a társulat kutatást nem eszközöl, azon évben 200 frt. – azaz Kétszáz forintot fizet, és így a már előre lefizetett 100 frthoz még száz forintot tartozik a község pénztárába lefizetni.”¹⁵⁵ Látható tehát, hogy ha nem volt kutatási tevékenység, egyfajta szankciós jelleggel többet kellett a vállalkozásnak adott évben fizetnie.

A Magyar Katonai Kincstár 1920. február 8-án szénhaszonbérleti szerződést kötött *Janotta Ferencsel*. A kutatási idő körülbelül másfél évet tett ki, és a vállalkozónak nem kellett díjat fizetnie a kutatásért.¹⁵⁶ Díj hiányában a fenti szankciós kikötést nem lehetett alkalmazni, ezért a felek úgy rendelkeztek hogy „ezen idő alatt a kutatás megszakítás nélkül folytatandó, hacsak a megszakításra kellő indok nem forog fenn, mert különben a kutatás megszakításával a szerződés felbomlik.”¹⁵⁷ Ebben az esetben tehát lehetetlenüléstől megszűnt a szerződés.

Ezzel szemben az *Ehrenwald Márk* és Tokod község között létrejött szerződés értelmében, ha „a vállalkozótól a kutatási vagy bányamivelési jogosítvány a bányahatóság

¹⁵² Ezzel ellentétesen a MÁK Rt. a Kecskéd község földtulajdonosaival kötött szerződésben a kutatási időre összesen 450 aranypengőt fizetett évenként. L. MNL OL Z 253/7. csomó.

¹⁵³ MNL OL Z 253/7. csomó/680/936. A levéltári források alapján nem derült ki, hogy végül miért lett 1 aranypengő a kutatási díj.

¹⁵⁴ MNL OL Z 253/7. csomó/1754/936.

¹⁵⁵ MNL OL Z 253/57. csomó.

¹⁵⁶ MNL OL Z 216/1895/922. A kutatási időtartamból csak az ismert, hogy az 1921 szeptemberének végéig szólt. A kezdő dátumot a levéltári források alapján nem tudtam meghatározni, mivel úgy rendelkeztek a felek, hogy az a „telekönnyvi bekebelezéstől” kezdődik, a telekkönnyvi bekebelező végzés pedig nem maradt fenn.

¹⁵⁷ MNL OL Z 216/1895/922.

által jogerejüleg elvonatnék, jogában állandó a község képviselőjének és földbirtokosainak jelen szerződést a vállalkozó által a kutatásra fordított kiadások és költségek megtérítése nélkül végkép megszüntetni a kőszén kutatása és használata fölött egészen szabadon rendelkezni.”¹⁵⁸

A kutatás eredménye választóvonalnak számított a szerződések későbbi joghatásában, mivel a kutatási idő letelte után a bányavállalkozót nyilatkoztatták további tevékenységéről: „harminc napon belül bérlő nyilatkozni tartozik aziránt, hogy a jelen szerződést hatályában fentartani kívánja-e vagy attól visszalép.”¹⁵⁹ Itt két lehetőség állt a bányavállalkozó előtt.

Egyrészt ideális esetben a vállalkozó kutatása eredményes volt, és ilyenkor nem volt további akadálya az adománykérésnek: „Ha bérlő a szerződést hatályában fentartja, úgy őt illeti a bérleti idő tartama alatt a [...] ásványzénkutatási, -bányanyitási és -kiaknázási jog.”¹⁶⁰ Másrészt abban az esetben, ha a kutatás nem vezetett eredményre és az további kutatásoktól sem volt várható, akkor a szerződés hatályát veszítette: „Ha bérlő visszalép, vagy a bérbeadók részéről ajánlott levélben hozzá intézendő felhívásra nyolc napon belül nem nyilatkozik, a szerződés hatálytalanná válik.”¹⁶¹ Ha a kutatás eredménytelen volt, az a szerződés tartalmának lehetetlenüléséhez vezetett, hiszen nem valósulhatott meg a kőszénbányászati jog.

A kutatási időt egy bányanyitási időszak követte, amely alatt a vállalkozó többek között biztosította azokat a feltételeket, amelyek a bánya üzemeltetéséhez szükségesek. Jellemzően ezen időszak alatt folytatták le az adományozási eljárást is: „a kutatási időt követő öt év előkészületi időt képez.”¹⁶² Erre az időszakra is külön határozták meg az ellenszolgáltatást: „Ezen előkészületi időszak folyamán bérlő kat.holdanként ar. P 8.-azaz Nyolc aranypengőt köteles évente előzetesen bérbeadóknak fizetni.”¹⁶³ Az előkészületi időszakban meg kellett teremtenie a bányászati tevékenység megkezdésének feltételeit: „Ha bérlő ezen kötelezettségének eleget nem tette, vagyis ha az ezen §-ban megszabott esetben és határidőben a bányanyitást meg nem kezdené, köteles lesz a jelen szerződés 5. §-a szerint az előkészületi időt követő negyedik és azt követő évekre megállapított bérminimum tíz százalékát kötbér címén a bérminimumon felül bérbeadóknak évente mindaddig megfizetni, amíg ezen kötelezettségének nem tesz eleget.”¹⁶⁴

A szerződés fő ellenszolgáltatása összetett, a pontos megértéshez mind magánjogi, mind bányajogi szempontból meg kell azt vizsgálnunk. Az ehhez kapcsolódó szerződési rendelkezés a következő: „Bérlő köteles a [...] kiaknázott és elszállított szén után métermázsanként 5.8 azaz öt egész és nyolc tizedrész aranypengőfillért, égőpala után pedig 4.64 azaz négy egész és hatvannégy századrész aranypengőfillért haszonbér (*terragium*) címén bérbeadóknak megfizetni.”¹⁶⁵ Azt látjuk, hogy magánjogi szempontból a fő ellenszolgáltatás a *haszonbér* (*terragium*) volt, amelyet a kitermelt szén után kellett megfi-

¹⁵⁸ MNL OL Z 216/722/924.

¹⁵⁹ MNL OL Z 253/7. csomó.

¹⁶⁰ MNL OL Z 253/7. csomó.

¹⁶¹ MNL OL Z 253/7. csomó.

¹⁶² MNL OL Z 253/7. csomó.

¹⁶³ MNL OL Z 253/7. csomó.

¹⁶⁴ MNL OL Z 253/56. csomó.

¹⁶⁵ MNL OL Z 253/8. csomó. Az égőpala agyagos, homokos kőszén volt.

zetni, nem pedig kat. holdanként. A MÁK Rt. és a bányai volt zsellérek közötti szerződés kötés során felmerült a *terragium* mentes szén kérdése, amelyet a zsellérek végül nem engedélyeztek, mivel „ők sem kérnek ingyen szenet s a termelést a bányában és a külszínen is ellenőrizni akarják.”¹⁶⁶ A *terragium* mot évenként két részletben, hathavonta, minden év február 15. és augusztus 15. napjáig kellett utólag megfizetni. A bérbeadók az ajánlatukban mázsánként hat fillért kértek *terragium* címén, a vállalat azonban ezt túl magasnak tartotta.¹⁶⁷ Hangsúlyozandó, hogy a kitermelt szén mennyiségétől függetlenül megillette a bérbeadókat egy bérminimum (15 pengő), „mely bérminimum természetesen az első bekezdés alapján járó *terragium* ba betudandó.”¹⁶⁸ Ez az összeg tehát mindenképpen megillette a haszonbérbeadókat (akkor is, ha egyáltalán nem volt bányászati tevékenység). A haszonbérleti szerződés szükségképpen velejárója volt a haszonbér, amelynek hiányában legfeljebb haszonkölcsönről¹⁶⁹ beszélhetünk.

A főkötelezettséget bányajogi szempontból megvizsgálva figyelhető meg leginkább, hogy hogyan kapcsolódott egymáshoz az általános magánjog és a bányajog. Az ITSZ rendelkezése szerint a korábban a kincstárba fizetett juttatást bányabér fejében a földtulajdonosnak kellett fizetni (ha a felek eltérően nem állapodtak meg).¹⁷⁰ Ezzel az OBÉ-nek nyilvánvalóan az volt a célja, hogy ellenszolgáltatáshoz juttassa azt a földtulajdonost, aki megengedte a bányászatot. *Lányi Bertalan* hangsúlyozta, hogy az a szolgáltatás, amelyet a tulajdonos az ásványász után kapott, magánjogi szempont alá esett.¹⁷¹ A magánjogi jelleg pedig haszonbérleti szerződés formájában öltött testet. Ezek alapján megállapítható, hogy ami magánjogi szempontból (a szerződés jellegéből fakadóan) haszonbér volt, az a bányajog szerint már bányabérnek minősült, amelyet a szerződési gyakorlat is alátámaszt: „Tartozik a vállalkozó a használatára átadott területen és pedig úgy a községit- valamint a magánbirtokokon termelt és elszállított kőszénnel minden száz kilogrammal számított métermázsájáért 2 és ½ szóval kettő és fél krajcárt bányabér fejében Tokod községnek [...] készpénzben fizetni.”¹⁷² Látható tehát, hogy ugyanazt a fő ellenszolgáltatást két különböző jogág felől is meg kell vizsgálnunk. Ez is jól mutatja a bányajog komplex jellegét.

A földtulajdonosi beleegyezés dogmatikai jellegéből és az ismertetett levéltári források alapján *in abstracto* megfogalmazhatjuk, hogy mely szerződés lehetett alkalmas a földtulajdonosi beleegyezés megtestesítéséül. E célra ugyanis csak az a szerződés szolgálhatott:

¹⁶⁶ MNL OL Z 253/7. csomó/4760/936. A Kecskéd községi közintézmények részére évi száz mázsa ingyen szenet adtak a *terragium* mellé, a földtulajdonosoknak pedig kedvezményes árat biztosítottak. A kedvezmény azonban csak évente 1800 mázsa szén tekintetében illette meg a bérbeadókat. L. MNL OL Z 253/56. csomó.

¹⁶⁷ MNL OL Z 253/7. csomó/358/936.

¹⁶⁸ MNL OL Z 253/7. csomó.

¹⁶⁹ „Az a szerződés, melynél fogva valamely dolog egy másik személynek ingyenes használatra engedtetik át, oly kötelezettség mellett, hogy utóbbi azt, a szerződésszerű időben, ugyanazon állapotban adja vissza, haszonkölcsönnek nevezetük.” KISS MÓR: *Haszonkölcsönszerződés*. In: Fodor Ármin (szerk.): *Magyar magánjog* III. kötet. Kötelmi jog. Singer és Wolfner, Budapest, 1898. 599. p.

¹⁷⁰ ITSZ VII. rész 1. § b) pont.

¹⁷¹ LÁNYI BERTALAN: *A tulajdonjog*. Pallas Rt., Budapest, 1903b. 391. p.

¹⁷² MNL OL Z 216/723/924.

1. amelyet hosszú időtartamra, tartós jelleggel kötöttek,
2. amelynek tárgya a magánjog szabályai szerint lehetett jog átruházása, és
3. amely a bányabért megtestesítő pénzbeli ellenszolgáltatást biztosított a földtulajdonosnak.

A három feltételnek együttesen kellett fennállnia ahhoz, hogy a szerződés alkalmasságát megállapíthassuk. Az első feltétel magyarázata, hogy a bányászat rendkívül költséges tevékenység volt (különösen infrastrukturális szempontból), és csak hosszú idő elteltét követően válhatott a bányavállalkozó számára gazdasági szempontból nyereséges. A második feltételt az adja, hogy a szerződésben mindig csak a bányászati jog átruházása történt meg és sosem az ingatlané. A harmadik feltételt pedig azért kell megfogalmaznunk, mivel a bányabér a bányavám¹⁷³ helyébe lépett, amely fogalmilag csak pénzben volt teljesíthető. E feltételeket vizsgálva arra a következtetésre juthatunk, hogy csak két szerződés szolgálhatott a földtulajdonosi beleegyezés megadására: a haszonbérlet és az adásvétel.¹⁷⁴

Fontos kérdés volt a károk és a költségek viselése. A károk viselése szempontjából a meghatározó az volt, hogy az a bányászati tevékenységgel összefüggött-e vagy sem: „A kutatással vagy bányaműveléssel bérbeadók épületeiben vagy egyéb javaiban okozott kárt bérbeadóknak teljes értékben megtéríteni tartozik. E kártérítés összege egyezségi uton, ennek nemsikerülte esetén bírói becsei alapján lesz fizetendő.”¹⁷⁵ Ugyanez volt irányadó az alkalmazottak által okozott károk esetén is.¹⁷⁶ A haszonbérbeadók követelheték, hogy a bányavállalkozó még a szerződés lejártá előtt hozza rendbe az általa okozott károkat.¹⁷⁷ A költségek viselése minden esetben a bányavállalkozót terhelte: „A jelen szerződés megkötésével és a bányajogosi tv. megszerzésével járó költségek, valamint az összes illetékek (ideértve a szénjogi térilletéket és az adományozott bányaterületek után járó bányamérték-illetéket is) kizárólag bérlőt terhelik.”¹⁷⁸

A szerződésben a felek egy eladási kötelezettséget is kikötöttek, hogy ha a bányavállalkozó magát a földterületet kívánta üzemi célokra használni: „Bérbeadók kötelesek a területet bérlő erre irányuló, a községi eljárásához intézett írásbeli felhívásának vételétől számított harminc napon belül bérlő birtokába és korlátlan tulajdonába átengedni. Az ilyképp bérlő birtokába és tulajdonába bocsátott földterületekért négyszögölenként P 4.- azaz négy aranypengő lesz fizetendő.”¹⁷⁹ Mivel ennek kikötése a haszonbérleti szerződés keretében történt, a haszonbérleti jogviszony lejártával a bérbeadókat visszavásárlási jog illette meg: „Bérlő kötelezi magát arra, hogy [...] a bérbeadók, illetve jogutóda-

¹⁷³ A bányavám az államot illette a fenntartott ásvány bányászati jogának megszerzéséért.

¹⁷⁴ Az adásvételi szerződésre vonatkozó állításmat igazoló levéltári források feltárása további kutatást igényel. Dogmatikailag azonban kétséget kizáróan megállapítható az alkalmasság ténye, hiszen az adásvétel áru cseréje vételárért, amely vételár szükségképpen pénz. Az adásvétel tárgya lehet dolog vagy jog egyaránt, tartamát tekintve pedig a dolog vagy jog végleges átruházását jelenti.

¹⁷⁵ MNL OL Z 253/7. csomó.

¹⁷⁶ MNL OL Z 253/7. csomó.

¹⁷⁷ C. 564/906. sz. ítélet.

¹⁷⁸ MNL OL Z 253/7. csomó. A bányailletékekről l. az 1920:XII. törvénycikket.

¹⁷⁹ MNL OL Z 253/7. csomó. Abban az esetben, ha bérbeadók valamelyikének tulajdonában háromszáz négyszögölnél kisebb terület maradt volna meg az eladás után, akkor az ő kérésére a bányavállalkozó köteles volt az egész fennmaradt területet megváltani.

ik birtokába és tulajdonába abban az állapotban, aminőben az ingatlan a szerződés lejáratkor lesz, a becsérték felének megfizetése ellenében visszabocsátja, az ily területen esetleg létesített épületeket pedig ugyancsak a becsérték felének megfizetése ellenében átengedi.”¹⁸⁰ A szerződés hosszú időtartama miatt méltánytalan lett volna a bérlőt az eredeti állapot helyreállítására kényszeríteni, mivel a bányászat igénybe vette a földet.

A visszavásárlási jog gyakorlása nem volt korlátlan ideig lehetséges, a felek jogvesztő határidőt tűztek ki: „A jelen §-on alapuló visszavásárlási, illetve elővásárlási jog a szerződés megszűnésétől számított hat hónapon belül gyakorolható. E határidő elteltével a [...] jog elenyészik.”¹⁸¹

A szerződésekben mindig rendelkeztek annak megszűnéséről, illetve megszüntetéséről. Korábban már szó esett arról, hogy lehetetlenült a szerződés, ha a kutatási munkálatok eredménytelenek voltak, és a későbbi kutatásoktól sem volt eredmény várható. A fent említett tokodi szerződés szerint lehetetlenülés állt fenn akkor is, ha „a feltárandó telepek a termelés által, jelen szerződés lejárat előtt fölemésztenének, vagy ha magára az üzletre nézve állandóan tartó oly kedvezőtlen körülmények állanak be, melyek között a bányatermék többé haszonnal nem adathatnék és így az üzlet valóságos kárral járna.”¹⁸² A bérbeadók felmondhatták a szerződést bármikor, ha a bérlő fizetési kötelezettségeinek nem tett eleget. A fizetés körüli csekélyebb mulasztás nem lehetett ok a szerződés megszüntetésére,¹⁸³ de a megszüntetést nem kellett fizetésre való felszólításnak megelőznie.¹⁸⁴ A bérlőt ugyanúgy megillette a felmondás joga: „Bérlő fentartja magának azt a jogot, hogy a jelen szerződéstől hat havi előzetes felmondás mellett bármikor visszaléphessen, anélkül azonban, hogy már teljesített fizetményekből bármit is visszakövetelhetne.”¹⁸⁵

Az előző fejezet végén említettem, hogy a telekkönyvi bekebelezésről való rendelkezés nélkülözhetetlen volt. Ugyanez igaz volt a szerződés megszűnése esetén a bejegyzés törlésére is: „Bérlő köteles lesz a javára bekebelezett ásványszénkutatási, -bányanyitási és -kiaknázási jogot a polgári telekkönyvben, a jelen szerződés tárgyát képező területeken adományozott bányatelkekre bekebelezett haszonbérleti jogot pedig a bányatelekkönyvben bérbeadók erre irányuló felhívásától számított hat hónapon belül saját költségén törölni.”¹⁸⁶ Ennek elmulasztása esetén a bérlőt *evictiós* felelősség terhelte: „Ha bérlő ezen törlési kötelezettségének eleget nem tette, bérbeadókat ennek folytán ért minden kárért és költségért szavatol.”¹⁸⁷

A felek a szerződésben bírósági hatáskört és illetékességet is kiköthettek. Erre a feleknek a polgári perrendtartásról szóló 1911:I. törvénycikk alapján¹⁸⁸ lehetőségük volt: „A jelen szerződésből származó per esetén felek alávetik magukat a komáromi kir. járásbíró kizárólagos hatáskörének és illetékességének, kivéven azon eseteket, ame-

¹⁸⁰ MNL OL Z 253/7. csomó.

¹⁸¹ MNL OL Z 253/7. csomó.

¹⁸² MNL OL Z 16/722/924.

¹⁸³ C. 272/913. sz. ítélet.

¹⁸⁴ C. 2468/923. sz. ítélet.

¹⁸⁵ MNL OL Z 253/10. csomó.

¹⁸⁶ MNL OL Z 253/10. csomó.

¹⁸⁷ MNL OL Z 253/7. csomó.

¹⁸⁸ Pp. I. § 2. bek. a) pont és 45. §.

lyekben a törvény szerint a bányabíróság illetékes.”¹⁸⁹ Ebben az esetben a „törvény” nem a bányatörvényt, hanem a Pp-t jelölte. Hatályos polgári eljárásjogunk már nem engedi, az 1911. évi Pp. azonban ismerte a hatásköri kikötés lehetőségét. A felek ugyanis bármely vagyoni jogi tekintetében alávehették magukat a járásbírói hatáskörnek, ha meg volt határozva a kikötésben az a jogviszony, amelyből a per eredt.¹⁹⁰ A hivatkozott esetben azonban a hatásköri kikötés közömbös volt, mivel a bérleti és haszonbérleti jogviszonyokból származó perek pertárgyértékre tekintet nélkül a járásbírói hatáskörébe tartoztak.¹⁹¹

Az idézett forráshely szerint a kikötés alapján nem lehetett a pert megindítani a Komáromi Kir. Járásbírói hatóságban, ha „a törvény szerint a bányabíróság illetékes”. Habár a bányabíráskodás külön kutatás témájául is szolgálhatna, mégis célszerűnek mutatkozik itt néhány gondolat erejéig szólni a bányabírói rendszerről. A Pp. Hetedik Címe különleges perekként nevesítette és külön szabályokat rendelt alkalmazni a bányabírói eljárásban való bíráskodásra. Ez azt jelentette, hogy a címben foglalt eltérések mellett a polgári perek általános szabályai a bányabíráskodásra is irányadóak voltak.¹⁹² A Pp. ebben a részben főleg hatásköri kérdéseket rendezett. Kihangsúlyozandó, hogy a bányabírói hatóságok hatásköre ezekben az esetekben kizárólagos volt.¹⁹³

Vitatható volt az, ahogy a Pp. a bányabirtokok esetén felmerülő sommás visszahelyezési és határpereket rendezte. Ennek a szabályozásnak az eredetét 1879-ben kell keresnünk, ahol egy bányabirtokháborítási ügy eljutott a Legfőbb Ítélszékhöz.¹⁹⁴ Az volt a kérdés, hogy milyen szintű bíróság és milyen összetételben járjon el egy ilyen ügyben. Ha a bírósági szervezet felől közelítjük meg az ügyet, akkor elmondható, hogy az 1871:XXXI. törvénycikk szerint a bányabirtok háborítása bányabírói hatáskörbe tartozott.¹⁹⁵ A bányabírói eljárás pedig kir. törvényszékek voltak, ahol társasbíráskodás folyt. Ha azonban a kérdést eljárásjogi szempontból vizsgáljuk, akkor látható, hogy az 1868:LIV. törvénycikk (Trt.) szerint a bányabirtokháborítás esetén indítandó visszahelyezés sommás eljárás volt,¹⁹⁶ és az ügy egyesbíró elé tartozott. A Legfőbb Ítélszék végül úgy foglalt állást, hogy „a bányai birtokháborítási ügyekben nem a bányabírói hatósággal felruházott törvényszék, mint társasbírói hatóság, hanem annak egyik kiküldött bírósági tagja, mint egyes bíróság van hivatva az eljárásra és ítélethozatalra.”¹⁹⁷ Ezt a koncepciót vette át a Pp., ami-

¹⁸⁹ MNL OL Z 253/10. csomó. Ugyanígy jártak el a felek Bánhida és Kecskéd esetén is, azzal a különbséggel, hogy a bánhidai szerződésben a Tatai Kir. Járásbírói hatóságot kötötték ki. MNL OL Z 253/7. csomó és MNL OL Z 253/56. csomó. Hasonló kikötést találunk a MAK Rt. és Oroszlány között, 1903-ban megkötött szerződésben is, annak ellenére, hogy a Pp-t még nem fogadták el. Ennek indoka, hogy a bányabírói rendszer korábban is létezett, az 1871:XXXI. törvénycikk rendelkezett a hatáskörkről. A Pp. az egyes hatásköri szabályokat csak pontosította.

¹⁹⁰ BACSÓ JENŐ: *A polgári perrendtartás tankönyve*. Grill, Budapest, 1917. 19. p.; GAÁR VILMOS: *A magyar polgári perrendtartás magyarázata I. kötet*. Athenaeum, Budapest, 1911a. 3. p.

¹⁹¹ Pp. I. § 2. bek. b) pont.

¹⁹² GAÁR VILMOS: *A magyar polgári perrendtartás magyarázata II. kötet*. Athenaeum, Budapest, 1911b. 198. p.

¹⁹³ BACSÓ 1917, 262. p.

¹⁹⁴ A m. kir. Curia az 1881:LIX. törvénycikk hatályba lépéséig két osztályból állt: a Legfőbb Ítélszékből és a Semmitőszékből. STIPTA ISTVÁN: *A magyar bírósági rendszer története*. Multiplex Media, Debrecen, 1997. 124. p.

¹⁹⁵ 1871:XXXI. törvénycikk 21. § 2. bek. d) pont.

¹⁹⁶ Trt. 93. § i) pont.

¹⁹⁷ 124/1879. sz. LI ítélet. Az ítélet forrása: SZEŐKE 1917, 574. p.

kor kimondta, hogy a sommás visszahelyezési és határperек esetén – bár maga a per a bányabírószági hatóságot gyakorló járásbírószágok hatáskörébe tartozott¹⁹⁸ – a jogvita elbírálása úgy történt, hogy a törvényszék kiküldött egy bírót a járásbírószághoz, és ő járt el egyesbíróként.¹⁹⁹ Ez a megoldás aggályosnak mondható, mivel a birtokháborításnak nem adott speciális jelleget az, hogy a területet bányászati célokra használták. Így ezekben a perekben a Pp-nek a sommás visszahelyezési eljárásra vonatkozó szabályait (Pp. 575-582. §§) kellett volna alkalmazni.

2. A községi előjáróság beleegyező nyilatkozata

A községi előjáróság beleegyező nyilatkozatát az 13.622/1862. számú udvari rendelet tette lehetővé. Ez az igazolási módszer főszabály szerint kiegészítő jellegű volt, mivel arra az esetre volt biztosítva, ha az adománykérő által felkért bányatelek közbirtokossági területen, több birtokos földje alatt húzódott, de úgy, hogy az egyes földek külön-külön kisebbek, mint egy egyszerű bányamérték.²⁰⁰ Ebben az esetben az adomány semmilyen formában nem jöhetett volna létre, mivel egyrészt bányatelket törvényes mérték híján nem adományozhattak volna, a határköz adományozása pedig meglévő bányatelkeket feltételezett.

A beleegyező nyilatkozat megadásának a joga egy 1891. évi pénzügyminisztériumi határozat szerint a községi előjáróságot akkor is megillette, ha a községi birtokokra nézve maga is szerződő fél volt. A minisztérium szerint ugyanis természetesnek számított, hogy a községi előjáróság egyrészt mint hatóság megadta a beleegyező nyilatkozatot, másrészt pedig a községet mint vagyonszerző jogi személyt képviselve szerződéses jogviszonyra is lépett.²⁰¹

A községi előjárósági nyilatkozat tartalma a következő volt: „Községi előjáróság ezennel beleegyezését nyilvánítja arra nézve, hogy azon községünkbeli földtulajdonosok telkére, akiknek földbirtoka kisebb, semhogy a Bányatörvény 42. és 46. §§-ai értelmében azokra egy törvényes bányamérték volna fektethető, az 1862. évi 13622. sz. a. kelt Udvari Rendelet 4. pontja értelmében a Magyar Általános Kőszénbánya Részvénytársulat budapesti cég, felkérő részére, a felkért ásványszénre, bányatelek adományoztassék.”²⁰²

Előfordult, hogy szerződés mellett községi beleegyező nyilatkozatot is bemutatott a bányajáráson az adománykérő: „Ezenkívül (ti. a szerződésen kívül) jelen jegyzőkönyvhöz csatoltatott még felkérő által feles óvatosságból bemutatott azon községi beleegyező nyilatkozat is, amely szerint a községi előjáróság, mindazon községi lakosok telkére, mely-

¹⁹⁸ Főszabály szerint a bányauügyekben való bíraskodás a törvényszékek hatáskörébe tartozott, de a sommás perek a törvényszék székhelyén lévő, kerületükbe tartozó járásbírószág hatáskörébe került. A Pp. elfogadása után az országban nyolc törvényszék minősült bányabírószágnak (besztercebányai, fehértemplomi, gyulafehérvári, karánsebesi, lőcsei, pestvidéki, rimaszombati és szatmárnémeti kir. törvényszékek). Trianon után az 11.719/1922 sz. IM rendelet hatálybalépésével a pestvidéki kir. törvényszék és a pestvidéki kir. járásbírószág kizárólagos illetékességgel rendelkező bányabírószágok lettek.

¹⁹⁹ Pp. 584. §

²⁰⁰ 13.622/1862. sz. udvari rendelet 4. pont.

²⁰¹ 15.231/1891. sz. PM határozat.

²⁰² MNL OL Z 253/7. csomó/116/937.

nek területe egyébként kisebb, mintsem arra egy törvényes bányamérték fektethető volna, beleegyezését adja az adományozást illetőleg.”²⁰³

V. Összegzés, következtetések

A fentiekben megvizsgáltam a kőszénbányászati jog adományozásával kapcsolatos legfontosabb kérdéseket: áttekintettem, hogy a szén a bányajog dogmatikája szempontjából hol helyezkedett el a kötött és a fenntartott ásványok között, milyen jogszabály alapján és milyen eljárásban volt megszerezhető a szénbányászat joga, az adományozás során milyen kérdések merültek fel, majd elemeztem a földtulajdonos beleegyezésének leggyakoribb formáit, külön is hangsúlyozva a szénhaszonbérleti szerződések szerepét.

A kutatás során arra törekedtem, hogy a szénbányászattal kapcsolatos legfontosabb kérdéseket minél szemléletesebben mutassam be. Mivel a szakirodalom e részletkérdések tárgyalását mellőzi, szinte teljes egészében a levéltári forrásokra és minisztériumi határozatok bemutatására támaszkodtam. Ez a tény azonban nem jelentett hátrányt, mivel így kizárólagosan az elsődleges források alapján vonhattam le következtetéseimet.

A dolgozatban megállapítottam, hogy bár a bányatörvény *expressis verbis* nem mondta ki a bányaművelési szabadság elvét, az mégis jelen volt bányajogunkban. Az adományozás kapcsán ismertettem, hogy melyek voltak azok az elméleti és gyakorlati problémák, amelyek az eljárás egészére hatással voltak. Bemutattam az adományozás feltételeit és azokon belül is kiemelten a földtulajdonosi beleegyezést mint az adományozás fő előfeltételét. A haszonbérleti szerződések elemzése során sikerült kimutatnom, hogy a földtulajdonosnak a bányászat engedélyezése fejében ellenszolgáltatás járt (haszonbér), amely magánjogi jelleget öltött (bányabér). Ehhez kapcsolódóan *in abstracto* is megfogalmaztam azon feltételeket, amelyek fennállása esetén egy magánjogi szerződés alkalmas lehetett a földtulajdonosi beleegyezés megtestesítéséül.

A Magyar Általános Kőszénbánya Részvénytársulat és a bányászati vállalatok közötti egyezkedésből láthattuk, hogy a földtulajdonosok gyakran lehetetlen helyzet elé állították a bányavállalkozót. A vállalat ugyanis kényszerhelyzetben volt abból a szempontból, hogy számára elengedhetetlen volt a földtulajdonosi beleegyezés ahhoz, hogy a szénre nézve adományt szerezhessen a bányakapitányságtól. Végül pedig arra is kitértem, hogy a földtulajdonosi beleegyezésnek milyen kisegítő jellegű formája volt arra az esetre, ha a törvényi rendelkezések folytán a bányavállalkozó nem szerezhette bányatelekre nézve adományt a bányakapitányságtól.

²⁰³ MNL OL Z 216/1354/923.

KRISTÓF SZÍVÓS

QUESTIONS ON THE DONATION OF THE RIGHT
OF COAL MINING

(Summary)

This study is about the history of the Hungarian mining law after 1854. In the first part, the author introduces the theoretical features of the mining law which pertained to the administrative law but also had a close connection to private law. The basis of the examined era (1920–1930) was the Austrian General Mining Act of 1854. The main principle of the mining law was ‘the freedom of mining’ (*Bergbaufreiheit*) which meant that everyone who was able to acquire the property of a land could acquire the right of mining. The Mining Act had to be applied to those minerals which were reserved meaning that the specific mineral did not belong to the real estate. Coal was the most problematic mineral of this era since it belonged to the real estate but could only be mined under the regulation of the Mining Act.

The author points out that the right of coal mining was acquired with donation. In this procedure, the mining authority examined whether the libellant fulfilled the conditions of donation or not. The author identifies seven conditions through archive sources. If they were satisfied, the mining authority did not have discretion – it had to donate the right. The condition specifically referring to coal mining was the approval of the landowner. In a separate chapter, the author examines the different methods of how this approval could be granted. He emphasises the importance of lease contracts which were the most common type of contracts, and analyses the congruencies between mining law and private law.